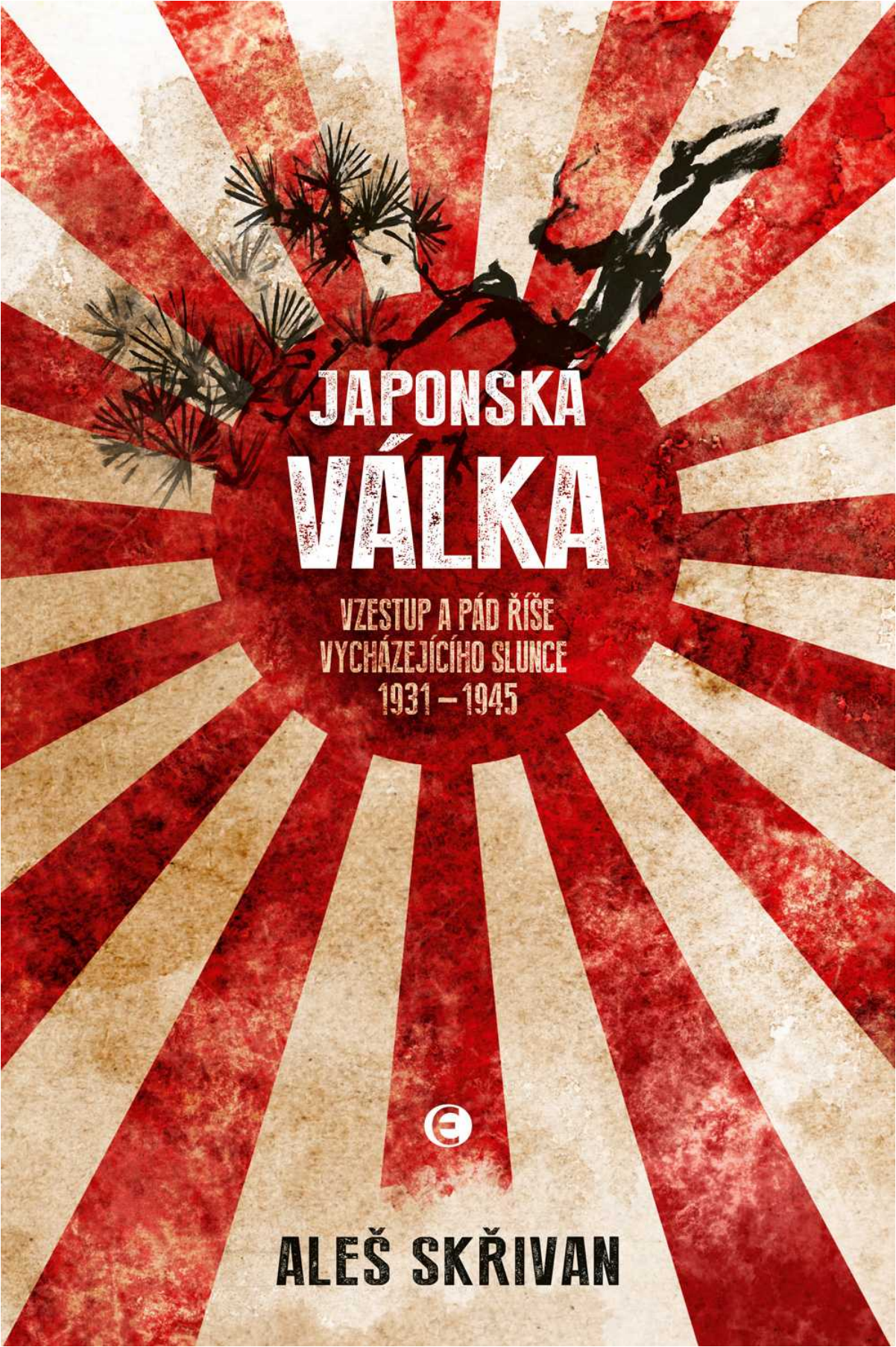

JAPONSKA VÁLKA

VZESTUP A PÁD ŘÍŠE
VYCHÁZEJÍCÍHO SLUNCE
1931 – 1945

ALEŠ SKŘIVAN

JAPONSKÁ VÁLKA

VZESTUP A PÁD ŘÍŠE
VYCHÁZEJÍCÍHO SLUNCE
1931 – 1945

ALEŠ SKŘIVAN

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Aleš Skřivan, 2021
Cover © Lukáš Tuma, 2021
Drawings © Martin Ďásek, 2021
Photos © Library of Congress, Wikimedia Commons, 2021
Czech Edition © Nakladatelství EPOCH, Praha 2021

ISBN 978-80-7557-974-4 (print)

ISBN 978-80-278-1004-8 (ePub)

ISBN 978-80-278-1005-5 (mobi)

ISBN 978-80-278-1006-2 (pdf)

OBSAH

Úvodem	9	Atentát	
		na ministerstvu války	104
Mandžusko	17	Vzpoura mladých	
Kořist na kontinentě	17	důstojníků 1936	107
Politika barona Tanaky	19		
Smrt Hamagučiho	26	Tažení v Číně	123
Březnové spiknutí 1931	29	Hirota a pakt proti	
Poslední přípravy	32	Kominterně	123
Mukdenský incident	36	Nominace	
Trojí intrika	39	Sendžuró Hajašiho	126
Opět Společnost národů	46	První kabinet	
Stimsonova doktrína		knížete Konoeho	128
a Lyttonova komise	51	Šanghaj 1937	130
Šanghajská válka	52	Zkáza města Nankingu	136
Stát Mandžukuo	61	Postoj velmocí	146
15. květen 1932	63	Japonské cíle	150
Japonci v Mandžusku	70	Jezero Chasan	153
Zpráva Lyttonovy komise	72	„Nový řád“	
Odchod ze Ženevy	75	a „nová struktura“	154
		Jednání s Německem	156
Mezihra 1933–1936	79	Chalchyn-gol	161
„Císařská cesta“		Pád Hiranumovy vlády	163
nebo „kontrola“?	79		
Generál Sadao Araki	80	Nad propastí války	167
Puč, který se nekonal	84	Přechodné kabinetů:	
Proces s vrahy Inukaie	86	Abe a Jonai	167
Přesuny v armádě	87	Po kapitulaci Nizozemí	
Námořní zbrojení	90	a Francie	171
Souboj pokračuje	92	Znovu kníže Konoe	175
Stupňování tlaku v Číně	96	Indočína a Východní Indie	181
Předehra konfrontace	101	Pakt tří	185

Přípravy a pochybnosti	188	Ztroskotání	
Američané a Britové	194	japonského náporu	319
Na diplomatickém poli	199	Střetnutí vrcholů	324
Velká hra Jósuke Macuoky	206	„Strategický ústup“	329
Zmrazení japonských aktiv	217		
Čas neblahých rozhodnutí	222	Z ostrova na ostrov	335
Kníže Konoe odchází	228	Kampaň na Nové Guineji	335
Kostky jsou vrženy:		Smrt Jamamotova	345
4. listopad 1941	232	Císař je nespokojen	350
Kruh se uzavírá	238	Další japonské neúspěchy	352
Poslední dny	247	„Nezávislost“	
Útok	253	pod japonským dohledem	358
		„Mírová frakce“	
Japonský blitzkrieg	261	a otázka východiska z války	360
Obrana ostrova Wake	267		
Hongkong	267	Předehra agónie	363
Malajské tažení		K atolům	
a pád Singapuru	269	středního Pacifiku	363
Barma	275	Žádné námitky	
Filipíny	275	nebudou připuštěny...	367
Nizozemská Východní Indie	281	Vše rozhodne jediná bitva	370
Akce plukovníka Doolittla	283	Cíl: Saipan	372
Bitva v Korálovém moři	285	„Lov krocanů“ u Marian	376
Bod obratu: Midway	287	Prolomení „vnitřní linie“	
		japonské obrany	381
Guadalcanal	295	Pád šóguna	386
Midwayský šok	295		
Počátek		Na válčišti	
operace Watchtower	297	Čína–Barma–Indie	391
Noční bitva u ostrova Savo	303	Barmský klíč	391
Vylodění Američanů	306	Před branami Indie	394
Bitva u východních		Čínský útok	
Šalomounových ostrovů	307	v severní Barmě	397
Přisahám vám,		Operace Iči	399
že nepřítelé rozdrtíme...	309	Čankajšek vs. Stilwell	402
Jestliže neuspějeme...			
nikdo nemůže očekávat,		Filipíny	407
že se vrátí do Japonska	312	Cesta k rozhodnutí	407

Velení přebírá		Smrt, jež ničí vše	509
generál Jamašita	411	Nagasaki	517
Vylodění	412		
Největší námořní bitva		Kapitulace	521
v dějinách	420	Břemeno odpovědnosti	521
Božský vítr kamikaze	431	Vzpoura	531
Zkáza císařské flotily	437	Hovoří císař	542
Pád Leyte	439		
Invaze na Luzon	443	Místo epilogu: účtování	553
		Poznámky	563
Poslední pevnosti	449	Úvodem	563
Noční můra: Iwodžima	449	Mandžusko	563
Námořní pěchota		Mezihra 1933–1936	567
postupuje	456	Tažení v Číně	568
Hoří Tokio	462	Nad propastí války	570
Směr Okinawa	468	Japonský blitzkrieg	573
Poslední akce		Guadalcanal	573
spojeného loďstva	472	Z ostrova na ostrov	577
Kuniaki Koiso odchází	475	Předehra agónie	578
Dvojí hra		Na válčišti	
admirála Suzukiho	479	Čína–Barma–Indie	580
Nepřítel před branami	480	Filipíny	581
		Poslední pevnosti	582
Jaderný úder	489	Jaderný úder	584
Nesmělé pokusy	489	Kapitulace	585
Bez vyhlídek	492	Místo epilogu: Účtování	587
Poždavek vojáků:			
boj až k hořkému konci	495	Výběrová bibliografie	589
Jak použít novou zbraň	499		
Osudné rozhodnutí	503	Summary	595

ÚVODEM

V polovině 19. století bylo Japonsko zemí, o níž měli Evropané jen kusé a nepřesné informace. Například odhady rozlohy ostrovů se značně rozcházely – od několika desítek tisíc až po tři čtvrtiny milionu kilometrů čtverečních. Podobně kolísaly i údaje o počtu obyvatel – od 15 do 50 milionů. Podle některých zpráv mělo v Edu (dnešním Tokiu) žít 10 milionů lidí. Tyto zkreslené představy nebyly důsledkem nezájmu o vzdálenou zemi. Naopak. Hlavní příčinu je třeba hledat v izolaci Japonska.

Až do roku 1867 byla veškerá skutečná moc v ostrovní říši soustředěna v rukou šógunových,¹⁾ zatímco moc císaře byla pouze nominální. V roce 1603 se stal šógunem Iejasu z rodu Tokugawa, jehož členové řídili osudy Japonska po více než čtvrt tisíciletí. Již na samém počátku tokugawské éry se Japonsko téměř hermeticky uzavřelo vůči pronikání vlivu cizinců. V roce 1614 vyšel zákaz šíření křesťanství, v roce 1636 došlo k vyhoštění Španělů, o čtyři roky později je následovali Portugalci. Jedinou výjimku představovali Nizozemci, jimž se podařilo udržet přátelské vztahy se šógunem, a díky tomu jim byla povolena omezená obchodní činnost. Střediskem jejich působnosti byl ostrůvek Džšima u Nagasaki.

Šógunové vládli zemi z Eda tvrdou rukou, jejich hlavním cílem bylo udržet stabilitu feudálních vztahů. Císařský dvůr v Kjótu byl záměrně izolován a vzdálen rozhodování. Tokugawský režim nabyl poměrně brzy, již za třetího šóguna Iemicua (1623–1651) konečné podoby, došlo k pevnému vymezení ekonomických i sociálních hranic ve feudální struktuře. Japonská společnost vykrystalizovala do krajně statické podoby.

Z obecného hlediska existovaly dva druhy šlechty – dvorská (kuge) a vojenská (buke). Vojenská šlechta zahrnovala jednak poměrně početnou vrstvu prostých samurajů, jednak knížata (daimjó). Samurajové – nižší vojenská šlechta – tvořili družinu šóguna, popřípadě jednotlivých knížat. Jelikož většinou nevlastnili půdu a kodex Bušidó samurajům zakazoval zabývat se jakoukoli činností mimo vojenskou službu, žili pouze z rent, které jim vypláceli jejich páni. Ještě v roce 1870 bylo v Japonsku na 450 000 samurajských rodin, počet jejich příslušníků se blížil dvěma milionům, což

představovalo téměř 6 % populace. Knížata se dělila do tří kategorií. Nejvýše stáli tzv. daimjó šimpan (Tokugawové a spřízněné rody), následovali daimjó fudai (vazalové šóguna) a konečně daimjó tozama, kteří nebyli vazaly Tokugawů a naopak se pokládali za jim rovné. Tato skupina vyšší šlechty znamenala vždy největší nebezpečí pro šógunát, který se snažil podlomit její moc různým způsobem. Tato knížata neměla přístup k nejvyšším státním úřadům, jejich panství byla obklopena lény oddaných daimjó fudai, případná politická činnost byla podvazována systémem rukojmí, neboť rodiny knížat byly nuceny setrvávat v Edu. Navzdory těmto skutečnostem se čtyři knížectví na jihozápadě – Sacuma, Čóšú, Tósa a Hizen – stala hlavními centry protišogunátní opozice.

Šógunové úzkostlivě dbali o to, aby ustálený ekonomický a politický systém nebyl narušován zvenčí ani zevnitř. Přesto se jim nepodařilo zabránit hromadění problémů. Během 18. století došlo k závažným hospodářským změnám. Většina daní již byla odváděna v penězích, objevily se první změny v organizaci výroby. Po léta byla udržována stálá hranice populace. V údobí 1726–1848 mělo Japonsko kolem 26 milionů obyvatel. Přesto narůstaly palčivé problémy japonského venkova, který představoval hlavní ekonomickou základnu tokugawského režimu. Ve městech se zvolna prosazovala nová vrstva obyvatel – obchodníci a bankéři, kteří sice někdy nalézali cestu mezi nobilitu (například byli adoptováni samuraji), ale z hlediska politického a mocenského setrvali v naprosto podřadném postavení.

V době, kdy končilo postupné formování protitokugawské opozice, došlo k vážnému otřesu, který byl důsledkem úspěšného pokusu americké expedice komodora Perryho otevřít Japonsko cizímu vlivu. O průlom do neproniknutelné bariéry, vybudované šógunem, se pokoušely evropské expedice od přelomu 18. a 19. století. Neúspěchem skončilo jednání ruské mise Laksmanovy v Hakodate (1792–1793) i Rezanovovy v Nagasaki (1804), stejné výsledky přinesly i další výpravy v letech 1806–1807 a 1809–1813. Případné „otevření“ Japonska mělo značný význam i pro Spojené státy, třebaže podle počátečních amerických představ měly ostrovy sloužit jen jako opěrný bod pro lodí plavící se do Číny. Projekt výpravy schválil americký Kongres již v roce 1845, ale teprve v roce 1852 se záležitost dala do pohybu. Tehdy totiž prezident Fillmore jmenoval velitelem výpravy komodora Matthewa Calbraitha Perryho. Tento muž veplul 8. července 1853 se čtyřmi loděmi do Edoského (dnes Tokijského) zálivu. Jeho příjezd vyvolal jednu z největších krizí japonských dějin. Po předložení požadavků Perry odplul, aby Japoncům poskytl čas na rozmyšlenou.²⁾ V časové mezeře mezi prvním a druhým

příjezdem americké výpravy se šógun v tísní dopustil závažné chyby – projevil slabost tím, že požádal o radu císaře a nejmocnější daimjó tozama. Nakonec byla 31. března 1854 podepsána tzv. kanagawská smlouva s USA.³⁾ Měla sice poměrně úzké zaměření, ale v jednom znamenala zásadní obrat – cizímu obchodu byly otevřeny přístavy Šimoda a Hakodate. Amerického příkladu následovaly další mocnosti. V říjnu 1854 podepsal smlouvu s Japonci britský admirál sir James Stirling, v únoru 1855 ruský admirál hrabě Puťatin, v lednu 1856 si novou smlouvu vynutili i Nizozemci.

Šógun se podpisu smluv dostal do svízelné situace, neboť byl opozicí obviněn ze zbabělosti a zrady. Neuspěl ani jeho pokus svalit odpovědnost za tato jednání na císaře. Centrem opozice proti šógunátu se stal císařský dvůr v Kjótu, jejím hlavním pojítkem bylo heslo „návratu veškeré moci do rukou císaře“. Právě princip legitimacy umožnil dočasné stmelení různých sil nespokojených se šógunátem. V letech 1858–1863 provedli pobouření samurajové několik útoků na cizince (zřejmě nejznámějším případem bylo zavraždění Brita C. L. Richardsona v roce 1862), což vyvolalo vážnou hrozbu odvety ze strany cizinců. Problém tokugawského režimu násobila i skutečnost, že po podpisu smluv se země dostala do ekonomicky nevýhodného postavení. Evropané i Američané kromě jiného využívali k obohacování se rozdílných cen zlata a stříbra. Tehdy byl v Evropě vzájemný poměr ceny obou kovů 1:15, kdežto v Japonsku pouze 1:5. Japonské obchodníky poškozovala také fixace celních sazeb.⁴⁾

Podpisy smluv šógunát nezachránily. Naopak, cizinci, především Britové, se začali orientovat na podporu opozičních sil. Další vývoj ovlivnila i vlna rolnických nepokojů na přelomu let 1867/1868. Během roku 1867 se spád událostí zrychlil. Zemřel císař Kómei a na trůn dosedl patnáctiletý Mucuhitto-Meidži.⁵⁾ Říjnové memorandum knížete z Tósy požadující odstoupení šóguna a návrat veškeré moci do rukou císaře se stalo bezprostředním impulsem k otevřenému vystoupení. Následovala krátká občanská válka, v níž byl šógun Keiki poražen a po bitvě u Fušimi v lednu 1868 kapituloval. Krátce nato byl zlomen i odpor jeho stoupenců na severu Japonska.

Moc císaře byla „restaurována“. Nešlo však pouze o mocenský přesun. Zvrat z let 1867/1868 umožnil cestu k urychlené modernizaci Japonska. Od likvidace šógunátu (1868) do první světové války prošlo Japonsko skutečně bouřlivým vývojem. Ze zaostalé a vnitřně roztržité země se stalo velmocí, která začala působit jako závažný faktor světové politiky. Uvedené období lze zhruba rozdělit na dvě fáze – první od roku 1868 do války s Čínou, v letech 1894/1895 je charakterizována změnami ve vnitropolitické struktuře

a ekonomickou modernizací. Druhá fáze (od poloviny devadesátých let 19. století do první světové války) je obdobím, kdy Japonsko definitivně vstupuje do koncertu velmocí a zesiluje tlak v oblasti zahraniční politiky.

Po celou éru Meidži si udržely rozhodující vliv mocné klany z někdejších čtyř jihozápadních knížectví – Sacumy, Čóšú, Hizenu a Tósy. Politicko-administrativní sjednocení země bylo dokončeno roku 1871 likvidací feudálních lén a zřízením prefektur. V roce 1872 byla zavedena všeobecná branná povinnost a byly zrušeny výsady samurajů. Pozemková reforma provedená v letech 1872/1873 nedokázala vyřešit všechny problémy japonského venkova. Odstraněním šlechtického monopolu vlastnictví půdy přineslo výhody pouze úzké vrstvě ekonomicky silných rolníků, kteří se stali oporou režimu na venkově.

Vznikající průmysl se těšil široké vládní podpoře, mnohé podniky původně založené a financované ze státních prostředků byly po čase levně prodávány do soukromých rukou. Systém ochranných opatření měl sloužit k povzbuzení rozvoje domácího průmyslu, daňové břemeno bylo přesunuto na venkov, který do státní pokladny odváděl na 80 % veškerých daní. Pauperizované masy venkova se staly zásobárnou levných pracovních sil pro průmysl. Také buržoazie byla pevně připoutána k absolutistickému režimu. Mimo nově zřizovaných podniků si udržely a rozšířily své pozice i staré firmy. „Zaibacu“ – nejmocnější japonské monopoly, jako byly například společnosti Micui, Micubiši, Sumitomo, Furukawa či Jasuda – většinou měly velmi starou tradici, některé vznikly již za šógunátu. Původně měly jen obchodní, popřípadě lichvářský charakter, teprve koncem 19. století se změnily ve skutečné ekonomické kolosy, které ovládly hospodářství země.

Pokud jde o charakter industrializace, zpočátku zcela převládal textilní průmysl. Až do devadesátých let tvořilo surové hedvábí 50 % japonského exportu. Teprve koncem devadesátých let nastal rozvoj těžkého průmyslu, do té doby byla průmyslová výroba oceli a železa vcelku nepatrná. V období modernizace tvořily hlavní složku dovozu stroje, strojní zařízení a průmyslové výrobky. Již tehdy se projevovala trvalá závislost na dovozu surovin, což stále více ovlivňovalo vzrůst expanzivních tendencí zahraniční politiky Japonska.

Tempo modernizace se postupně zrychlovalo. Již v roce 1868 vznikl moderní poštovní systém, o rok později byla uvedena do provozu první telegrafní linka. V roce 1870 byla zahájena pravidelná lodní doprava mezi Tokiem a Ósakou. Od roku 1872 fungovala první železniční trať – na konci 19. století bude japonská železniční síť mít již téměř 5000 km. Vznikají společnosti pro námořní dopravu. Během necelé čtvrtstoletí tonáž obchodního loďstva

vzrostla téměř dvacetkrát (1885 – 59 000 tun; 1907 – 1 115 000 tun). Již v roce 1868 byla stanovena směnná hodnota jenu, od roku 1872 se projevovaly snahy reformovat bankovní systém podle amerického vzoru a vyústily v založení Ústřední japonské banky (1882) a Jokohamské banky (1887).

Modernizace hospodářství a správní reformy vyvolaly silnou nespokojenost jedné ze základních vrstev staré struktury – samurajů. Jejich část se sice významně podílela na akcích proti šógunátu, ovšem začlenění této masy do nového systému představovalo obtížný problém. Samurajové se cítili poškozeni zrušením svých výsad i zavedením všeobecné branné povinnosti. Znepokojil je i vládní návrh z roku 1873 – místo dosavadních pravidelně vyplácených penzí měli dostat jednorázové odstupné. Ačkoli nově se formující ozbrojené síly stejně jako například policejní sbory poskytl zabezpečení mnoha bývalým samurajům, ti jako celek považovali své životní zájmy za ohrožené. Kromě toho stále častěji vyjadřovali nespokojenost se „slabou“ zahraniční politikou vlády. Jejich bojechtivost neuspokojila ani výprava na Tchaj-wan v roce 1874. Nespokojenost mezi samuraji vyústila v několik ozbrojených akcí, z nichž největší bylo povstání v Sacumě roku 1877.

Ekonomická modernizace byla doprovázena základními změnami ve vnitropolitické struktuře. Od počátku sedmdesátých let probíhala diskuse o zavedení ústavy. Vláda velmi tvrdě potlačovala tzv. hnutí za svobodu a demokratická práva (džijú minken undó), které požadovalo zřízení konstitučního režimu. V osmdesátých letech vznikly první politické strany nového typu. Nadále však udržovaly spojení se starými klany. Zprvu nebyly ani mocenskými seskupeními a neměly podporu veřejnosti. Jejich počáteční činnost byla téměř výlučně založena na politické působnosti jednotlivců. První kroky na cestě k ústavnímu režimu byly podniknuty již v roce 1870, kdy byl Hirobumi Itó vyslán do USA a Evropy, kde měl studovat ústavy jednotlivých států. Teprve v roce 1881 vyšel císařský dekret, slibující zavedení ústavy do deseti let. V údobí 1884–1886 sepsal Itó se spolupracovníky japonskou ústavu, která byla vyhlášena 11. února 1889. Sama ústava byla pojata spíše jako čin benevolentního panovníka než jako splnění požadavků národa. Vzorem při vypracování byla především pruská ústava. Podle tohoto dokumentu byl císař „posvátnou a nedotknutelnou osobou“, jeho pravomoci byly neobyčejně široké: svolával a rozpouštěl parlament, schvaloval a vyhlašoval zákony, jmenoval a odvolával všechny vysoké civilní i vojenské hodnostáře, byl vrchním velitelem ozbrojených sil, vyhlašoval válku, uzavíral mír, schvaloval mezinárodní smlouvy, pouze jemu byl odpovědný ministerský předseda. Parlament, který se poprvé sešel v roce 1890, byl dvoukomorový.

Členy Horní sněmovny jmenoval císař, poslanci Dolní sněmovny byli voleni na základě velmi vysokého volebního censu – volební právo mělo zpočátku pouze 1 % obyvatelstva.

Již od restaurace Meidži hrála v japonské politice zcela výjimečnou úlohu armáda. Generální štáb pozemních sil, zřízený v roce 1878, byl vyňat z pravomoci ministerstva války a podléhal přímo císaři. Obdobným způsobem bylo řízeno i válečné námořnictvo. Ministři války a válečného námořnictva měli v kabinetu privilegované postavení. Pouze oni a premiér se mohli obracet přímo k císaři, jejich demise znamenala prakticky vždy odstoupení celé vlády. Touto cestou mohly ozbrojené síly kdykoli vyvíjet tlak na politické scéně. Značná část členů důstojnického sboru i vysoké byrokracie se rekrutovala ze samurajů bývalých knížectví Sacuma (válečné námořnictvo) a Čošú (pozemní síly). Prakticky až do roku 1898 byli premiérové jmenováni z příslušníků těchto klanů.

Rozhodující slovo při sestavování každé vlády měla byrokracie, a především „genró“, ⁶⁾ skupina politiků, kteří působili jako nejbližší poradci císaře při všech rozhodnutích zásadní důležitosti. „Genró“ ovlivňovali japonskou politiku po celá desetiletí, jejich pozice byla výjimečná, formálně ovšem nesli žádnou odpovědnost.

Od poloviny devadesátých let 19. století se neobyčejně zrychlilo tempo rozvoje japonského hospodářství. Zvláště charakteristický byl vzrůst těžkého průmyslu. Jenom v dekadě od rusko-japonské do první světové války se zvýšil objem hutní výroby desetkrát. V období 1903–1913 se akciový kapitál průmyslových společností ztrojnásobil, 38 % veškerého průmyslu bylo v rukou monopolních sdružení. Rozvoj těžkého průmyslu vyvolal zvýšenou spotřebu surovin, což se odrazilo v zesílení expanzivních tendencí zahraniční politiky.

V devadesátých letech byli největšími soupeři na politické scéně dva příslušníci klanu z Čošú – Hirobumi Itó a Aritomo Jamagata. V otázkách vnitřní i zahraniční politiky zastávali rozdílná stanoviska. Někdejší samuraj a budovatel moderní japonské armády generál (později maršál) Jamagata podporoval ideu urychlené expanze na kontinentě směřující především do Koreje, a to i za cenu případného střetnutí s Čínou a Ruskem. Itó oponoval myšlence anexe Koreje, ve vnitřní politice byl zastáncem postupné liberalizace.⁷⁾ Jamagata byl naproti tomu stoupencem politiky „tvrdé ruky“. Postupně relativně umírněný Itóův kurs ztrácel půdu pod nohama a od přelomu století se jednoznačně prosazoval expanzionistický směr.

Od roku 1898 byly vlády oficiálně sestavovány za účasti předáků politických stran. Nejdůležitější úlohu tehdy hrály Konstituční strana (Kenseitó),

založená roku 1898 Ókumou a Itagakim,⁸⁾ a Sdružení politických přátel (Seijúkaj), zformované roku 1900 Itóem. Právě Seijúkaj se stala oporou vlády v parlamentě, její předáci Saiondži a Kacura se od roku 1901 po dvanáct let střídali v čele kabinetů.

Během devadesátých let se Japonsko začalo vymaňovat ze systému nerovnoprávných smluv, které mu kdysi vnutily západní velmoci. Vítězná válka s Čínou (1894/1895) byla důležitým krokem na cestě kontinentální expanze. Japonské oddíly se podílely na potlačení tzv. boxerského povstání v Číně (1899–1901), podpis spojenecké smlouvy s Velkou Británií 30. ledna 1902 znamenal definitivní přijetí mezi velmoci a současně působil jako silná podpora ambic mocenských špiček. Neobyčejnou váhu pro vzrůst japonského vlivu měla vítězná válka s Ruskem (1904–1905), která znamenala zisk pozic v Koreji (anektována 1910) a jižním Mandžusku. Nové smlouvy s Velkou Británií (1905, 1911) a carským Ruskem (1910, 1912) posílily postavení Tokia na mezinárodní scéně. První světová válka tedy zastihla Japonsko poměrně dobře připravené k dalším výbojům.

Válka připoutala hlavní zájmy velmocí převážně k Evropě, což uvolnilo prostor japonské aktivitě na Dálném východě, především v Číně. V první dekádě poválečného období se však Japonsko muselo znovu vyrovnávat s „návratem“ velmocenského zájmu na Dálný východ a do Tichomoří. Současně bylo konfrontováno se složitým a bouřlivým vývojem v Číně. Na prahu třicátých let ostrovní říše definitivně nastoupila cestu k prosazení svých mocenských i politických cílů silou, v roce 1931 začala první fáze japonské agrese v Číně.

Dlouholetý zájem o zahraniční politiku i vnitřní vývoj Japonska dal vzniknout mému záměru přiblížit čtenáři tuto problematiku v období let 1931–1945. Od roku 1931 měla křivka japonské expanzivní politiky trvale vzestupný charakter. První fáze války v Tichomoří – období od přepadení Pearl Harboru do bitvy u Midwayských ostrovů na počátku června 1942 – přinesla Japonsku značné úspěchy a nesporně znamenala vyvrcholení jeho expanze.

Naši čtenáři se v minulosti mohli seznámit s detailním líčením některých fází války v Tichomoří. Většinou však šlo o prezentaci problémů pod zorným úhlem spojeneckého zájmu a postupu, jež byla navíc jednoznačně orientována jen na vlastní průběh bojových operací. Můj záměr byl širší a podstatně odlišný. Šlo mi o to, předložit čtenáři pohled na vývoj vnitřní a zahraniční politiky i válečného úsilí Japonska v letech 1931–1945, řečeno s jistou nadsázkou, napsat dějiny „japonské války“. V dané souvislosti však

nebylo možné sledovat pouze bezprostřední vývoj hlavních událostí na poli válečném. Složitý vnitropolitický vývoj v předválečném údobí, ekonomická situace, politika v okupovaných zemích, důsledky spojeneckého bombardování, nesmělé pokusy na cestě hledání východiska z války, jaderný úder, nesmírně svízelná cesta ke kapitulaci, úloha císaře, dvorských kruhů, vlády i vojenského velení, otázka potrestání válečných zločinců – tyto a mnohé další problémy bylo třeba zkoumat, aby vznikl úplný a pokud možno poutavý obraz cesty vzestupu a pádu říše vycházejícího slunce.

MANDŽUSKO

KOŘIST NA KONTINENTĚ

Do konce léta roku 1931 zbývají pouhé čtyři dny, necelých sto hodin. Čern noci nad pláněmi vzdáleného Mandžuska prosekávají kužely světla z předku mohutné lokomotivy. Expres s jistotou ukrajuje vzdálenost mezi Čchang-čchunem a Mukdenem. Japonská souprava na japonské trati řízené a hlídané Japonci – poněkud zvláštní, uvážíme-li, že Mandžusko je součástí Čínské republiky. Pohled do historie mnohé vysvětlí, ale zatím sledujme dál náš expres, který se blíží k cíli. Věcný pozorovatel by mohl namítnout: proč tolik zájmu o jediný vlak? Vždyť většina pasažérů později potvrdí, že cesta probíhala nerušeně a souprava přijela přesně podle jízdního řádu. Dvacet minut před jedenáctou hodinou v noci dorazila na mukdenské nádraží. Ovšem najdou se i jiní svědkové. Ti, rovněž později, odpřisáhnou, že o dvacet minut dříve – tedy ve 22.20, jen několik kilometrů před Mukdenem – vybuchla v kolejišti puma, údajně nastražená čínskými záškodníky.

Historie tuto událost označí jako tzv. mukdenský incident. Mnohem důležitější než bezprostřední souvislosti jsou v tomto případě důsledky. Japonské ozbrojené síly umístěné v Mandžusku totiž okamžitě zahájily rozsáhlé akce proti Číňanům, bleskově ovládly nejdůležitější centra a záležitost vyvrcholila odtržením tří mandžuských provincií⁹ od Číny a založením loutkového státu Mandžusko, zcela ovládaného Japonci.

Japonsko takto nastoupilo cestu otevřené agrese dávno předtím, než se nacisté dostali k moci, i před Mussoliniho útokem na Etiopii. Snad právě proto krize na Dálném východě v roce 1931 vedla některé historiky k závěru, že „první bitvy druhé světové války byly vybojovány ve vzdáleném Mandžusku...”

Japonský zájem v této oblasti je záležitostí staršího data. Tři provincie na severovýchodě někdejší Čínské říše, kolébka poslední dynastie, se již na sklonku minulého století proměnily v magnet, který stále větší silou přitahoval pozornost politiků, vojáků i podnikatelů říše vycházejícího slunce. Válka s Čínou v letech 1894/1895 ještě japonské ambice příliš neuspokojila.

Mnohé se mělo změnit až po střetnutí s Ruskem o deset let později. Carský režim uznal jižní polovinu Mandžuska za japonskou zájmovou sféru. Do japonských rukou se dostala strategicky významná jižní větev Východočínské dráhy, spojující Charbin s portarthurskou pevností a přístavem Dairen na Kuantungském poloostrově, který přešel do japonské správy. Toto je doba vzniku všemocné Společnosti Jihomandžuské dráhy,¹⁰ zde se začínají psát dějiny neblaze proslulé Kuantungské armády,¹¹ jež se stala důležitým nástrojem japonské expanze na Dálném východě.

První světová válka upoutala velmocí především v Evropě. V Číně se pro Japonsko otevřela jedinečná šance, kterou se snažilo bezesbýtku využít a rozšířit své pozice. Po válce se ostatní velmocí – hlavně USA – pokoušely zbrzdit nástup Japonska, které střídavě uplatňuje „tvrdší“ a „smířlivější“ kurs ve své zahraniční politice na kontinentě.

Již před rokem 1931 bylo Mandžusko nejednou ohniskem napětí a místem ozbrojených konfliktů. Důvody jsou vcelku zřejmé, ať máme na mysli výhodnou strategickou polohu mandžuských provincií, nebo jejich značné přírodní bohatství. Ohromné zásoby uhlí, kvalitní železné rudy a dalších surovin stejně jako například produkce obilovin a sójových bobů – tato lákadla rozněcovala zájem Japonců. Stále častěji se v Tokiu ozývaly hlasy volající po uznání „zvláštních práv“ Japonska v Mandžusku. Paradoxní je jedna věc – tento pojem nebyl nikdy přesně definován ani samotnými Japonci, ale ti se přesto uznání oněch „zvláštních práv“ pravidelně a důrazně domáhali. „Zvláštní zájmy Japonska,“ píše vikomt Išii ve svých pamětech, „nejsou plodem mezinárodních jednání, ale jsou spíše založeny na geografických a historických vztazích Japonska ke kontinentu.“ Japonská hlediska byla jasná – Mandžusko bylo chápáno jako vstupní brána asijského kontinentu, důležité nástupiště k případnému útoku proti Číně i proti SSSR, zdroj surovin a odbytiště průmyslových výrobků. Cíl politiky tokijské vlády zůstal i ve dvacátých letech zřejmý. Šlo o to dále upevňovat pozici v Mandžusku a připravit vhodné podmínky pro rozšíření expanze v Číně. Existoval pouze rozdíl v názoru na to, jak tohoto cíle dosáhnout.

První směr na politickém kolbišti prezentovala především strana Ken-seikai (Konstituční společnost), po reorganizaci v roce 1927 se její dědičkou stala Minseitó (Strana národní politiky). Obě se opíraly o spolupráci s mocným koncernem Micubiši a vyjadřovaly názor liberálně orientované buržoazie. Podle představ politiků Minseitó měl být průběh expanze v Číně zajišťován především ekonomickými prostředky. Tento kurs zahraniční politiky bývá tradičně spojován se jménem ministra zahraničí barona Kidžuró

Šidehary, dokonce se hovoří o „šideharovské diplomacii“, která se větší snázila vyhnout vtažení Japonska do ozbrojených konfliktů na čínské pevnině.

Zcela jiné prostředky kontinentální politiky prosazovali protihráči Šidehary a strany Minseitó. Sdružovali se v řadách strany Seijúkaj (Konstituční společnost politických přátel), která měla pozice především na venkově, podporovali ji velcí vlastníci půdy i dvorská aristokracie. Těsné byly její vazby ke koncernu Micui.

K odpůrcům „slabé“ šideharovské politiky patřili i členové různých radikálně pravicových, většinou extrémně nacionalistických spolků a organizací.

Některé vznikly ještě za éry Meidži, k nejznámějším patřily Společnost černého draka,¹² Společnost černého oceánu,¹³ Společnost pro základy státu,¹⁴ Císařský svaz rezervistů,¹⁵ Císařské sdružení mladých důstojníků a Vlastenecké učiliště,¹⁶ zaměřené na nacionalistickou propagandu mezi rolnictvem. Některé organizace měly málo členů, projevovaly však nemenší aktivitu. Živnou půdou pro vznik malých, uzavřených, možno říci spikleneckých sdružení představovali mladí důstojníci nespokojení s „opatrnou“ vládní politikou. Z jejich organizací, přes svou krátkodobou existenci, se určitě nejproslulejší stala Společnost sakury.¹⁷

*Ministr zahraničí baron
Kidžuró Šidehara*

POLITIKA BARONA TANAKY

Zosobněním snah uplatnit na kontinentě politiku „tvrdé ruky“, popřípadě zasáhnout i vojensky, se stal generál baron Giiči Tanaka. Tento muž dospěl na sklonku dvacátých let na vrchol kariéry a moci. Pocházel ze starého samurajského rodu z Čošú, což ho logicky předurčovalo pro vojenskou dráhu. Absolvoval kadetku, po čase i Akademii generálního štábu, sloužil v různých místech na kontinentě – v Koreji a Číně. Účastnil se rusko-japonské války v letech 1904/1905, prvním vrcholem jeho vzestupu byla funkce ministra

Generál baron Giiči Tanaka

války v Harově vládě v roce 1918, kdy organizoval intervenci na Sibiři. Ve dvašedesáti letech odešel z aktivní vojenské služby, aby se mohl věnovat politice. Stal se předsedou strany Seijúkaj a 20. dubna 1927 premiérem vlády Japonského císařství. Povahou „byl generál Tanaka pravým samurajem. Spojoval v sobě krutost válečníka, chladnou vypočítavost, pružnost úsudku a lyrický sklon k rozjímání, umění kochat se krásou oblohy, krajiny, květin, elegancí žen... Generál mohl se stejným zaujetím besedovat s dvorním básníkem o slasti osamělého rozjímání i s obhroublým generálem Arakim o cestách japonské expanze“.

Krátce po nástupu do úřadu nový premiér učinil první kroky k uplatnění, řečeno jeho slovy, „pozitivní politiky“. Na 27. června 1927 svolal do Tokia poradu vysokých činitelů říše – historie hovoří o tzv. dálněvýchodní konferenci,¹⁸ jíž se zúčastnili zástupci ministerstva války i ministerstva válečného námořnictva, lidé z generálního štábu pozemních sil i námořnictva, důstojníci ze štábu Kuantungské armády, diplomaté a „experti“ z Koreje, Mandžuska i vlastní Číny.¹⁹ Hlavním tématem byla přirozeně otázka dalšího vývoje japonské politiky na kontinentě. Konference skončila a 25. července 1927 ministerský předseda předložil císaři memorandum obsahující souhrn o závěrech jednání. Ačkoli šlo o přísně tajný dokument, pronikly na veřejnost informace o jeho obsahu. Někdy bývá odhalení připisováno akci čínské zpravodajské služby, dodnes se vedou spory o pravost a věrohodnost Tanakova memoranda, které naprosto jasně stanovilo agresivní cíle japonské zahraniční politiky. Text dokonce otiskl čínský časopis *China Critic* – to bylo již po generálově smrti v roce 1929.

Memorandum, které Giiči Tanaka předložil císaři „jménem četných poddaných“ hovoří jednak o „dílčích“ cílech japonské expanze, jednak o cíli konečném – tím je ovládnutí světa Japonci.

„Abychom mohli dobýt Čínu,“ píše dědic samurajů z Čóšú, „musíme nejdříve dobýt Mandžusko a Mongolsko. Abychom dobyli celý svět,

musíme nejdříve dobýt Čínu. Dokážeme-li dobýt Čínu, budou se nás všechny ostatní země Přední Asie, Indie a rovněž země jižních moří bát a budou nuceny před námi kapitulovat. Tehdy celý svět pochopí, že východní Asie je naše, a neodváží se upírat nám na ni právo. Takový je plán, který nám odkázal císař Meidži. Jeho zdar má veliký význam pro existenci našeho impéria.“

Zdá se, že generála Tanaku inspiroval odkaz legendárního zakladatele japonské říše císaře Džimmú, který panoval před šestadvaceti stoletími. Jeho výrok „Přikryjeme celý svět jednou střechou a učiníme jej svým domovem“ by dobře posloužil jako motto závěrečné pasáže memoranda, kde je možno se dočíst: „Podle odkazu císaře Meidžiho naším prvním krokem mělo být dobytí Tchaj-wanu, druhým anexe Koreje. Jak první, tak druhé je už skutečně. Nyní učiníme třetí krok – dobudeme Mandžusko a porazíme Čínu. Po ovládnutí Číny začneme dobývat Indii, země jižních moří a posléze by došlo k obsazení Střední Asie, Přední Asie a konečně Evropy. Získání kontroly nad Mandžuskem a Mongolskem musí být pouze prvním krokem, chce-li národ Jamato hrát vedoucí roli na asijském kontinentě. Rasa Jamato může přikročit k dobývání světa.“

Vše je, pravda, řečeno jasně a srozumitelně. Přesto někteří historikové, na základě informací z dvorských kruhů, předkládají dosti zvláštní výklad. Premiér Tanaka prý de facto chtěl varovat Hirohita před tím, že japonské akce v Mandžusku a Číně povedou k válce se Spojenými státy, ale tu Japonsko nemůže riskovat, pokud nezíská ekonomickou kontrolu Asie. Tato interpretace příliš neobstojí, uvážíme-li, že Tanakovo bojovné vystoupení na zmíněné dálnevýchodní konferenci znepokojilo i některé z představitelů armády. Dokonce generál Nobujoši Mutó, tehdejší velitel Kuantungské armády a starý Tanakův druh, vystoupil s námitkami. A to už bylo co říci. Nejen proto, že velení Kuantungské armády bylo vždy nakloněno „ráznějším“ akcím. Zmíněný generál byl navíc velice málomluvným člověkem. Kdysi cestoval deset hodin vlakem se šéfem svého štábu, aniž pronesl jediné slovo. Není divu, že byl znám jako „tichý Mutó“.

Tentokrát však generál promluvil: „Japonsko musí být připraveno čelit světové válce, má-li být proveden takovýto drastický program. Amerika ho nebude tolerovat. Nebude-li souhlasit Amerika, nebude souhlasit ani Anglie, ani zbývající velmoci. Jste připraven měřit se s Amerikou a počítáte s možností světové války?“

„Jsem připraven čelit důsledkům,“ odpověděl dosti neurčitě Tanaka.

„Jste si jist, že nebudete ani později na vahách?“ zeptal se pochybovačně Mutó.

Setkání generála Nobujošiho Muta (vpravo) s posledním čínským císařem Pu Im v září 1932. Ten se krátce poté stal vládcem Japonci ovládaného loutkového státu Mandžukuo

Tanaka zvolil rozhodnější tón. Prohlásil: „Jsem zcela připraven čelit nejhoršímu.“

„Jestliže je vláda takto rozhodnuta,“ řekl Mutó, „nemám, co bych dodal. Budeme čekat, až přijde rozkaz, a jednoduše ho provedeme.“

Jedno je jisté, navzdory pochybnostem některých historiků o pravosti Tanakova memoranda. Nejenom kroky samotné Tanakovy vlády, ale vlastně celá zahraniční politika Japonska v období od světové hospodářské krize do Pearl Harboru stejně jako válka sama byly politikou praktického uskutečňování idejí memoranda.

Charakteristickou ukázkou praktik Tanakovy politiky byla likvidace čínského maršála Čang Cuo-lina. Tento muž začínal jako obyčejný vůdce bandy lupičů, která přepadala pocestné. Postavení si „vylepšil“ za rusko-japonské války v letech 1904–1905. Tehdy vstoupil do japonských služeb a podnikal diverzní akce v týlu ruské armády. Po deseti letech se vypracoval na guvernéra provincie, a nakonec se s japonskou pomocí stal nekorunovaným vládcem celého Mandžuska. Jeho moc posléze sahala i jižně od Velké zdi, maršálovým sídlem se stal Peking. Avšak koncem jara roku 1928 se jeho

postavení prudce zhoršilo. Kuomintangské armády postupující na sever přinutily Čang Cuo-lina vyklidit staré hlavní město a vydat se na sever, zpátky do Mandžuska.

To je doba, kdy se množí neshody Čanga s Japonci a ti se začínají obávat nejhoršího – maršálovy dohody s kuomintangskou vládou v Nankingu. Pro Tokio bylo v sázce opravdu mnoho – japonské investice v Mandžusku přesahovaly sumu 2,5 miliardy jenů. Proto se Japonci bez velké váhání rozhodli čínského maršála prostě odstranit.

Vypracování plánu akce bylo svěřeno generálmajoru Jošidžimu Tatekawovi, chráněnci prince Kanina, tehdy nejstaršího člena císařské rodiny. Mimochodem – týž princ stál v pozadí neúspěšného atentátu

na Čang Cuo-lina již v roce 1916. Generál Tatekawa, i mezi přáteli označovaný jako „nepřekonatelný kuplíř“, měl bohaté zkušenosti s Čangem i s akcemi v Mandžusku. Začínal jako vůdce oddílů „dobrovolníků“, které s Čangovými i ostatními čínskými bandity řádily za ruskými liniemi během války na počátku století. Dokázal těžit z císařské přízně natolik, že na sklonku dvacátých let vykonával významnou funkci šéfa evropského a amerického oddělení zpravodajské služby v generálním štábu. V březnu 1928 byl odvolán a přemístěn jako atašé na japonské vyslanectví v Peking. Od této doby bylo jeho úkolem střežit Čang Cuo-lina a nakonec připravit jeho likvidaci. Vlastní provedení akce bylo svěřeno zkušenému atentátníku kapitánu Komotovi.²⁰ Říkalo se, že má na svědomí zničení tuctu důležitých mostů v Mandžusku.

V 1.15 v noci 3. června 1928 vyjel osobní vlak maršála Čang Cuo-lina z Peking, za rozbřesku zastavil v Tiencinu, kde ho opustili dva ze tří maršálových poradců. Odpoledne projel Velkou zdí u Šan-chaj-kuanu a příjezd do Mukdenu byl plánován na pátou až šestou hodinu ranní následujícího dne. Maršál hrál mah-žong a popíjel pivo, vlak již projížděl předměstím Mukdenu, když ohlušující exploze převrátila a zničila jeho vagon. Kromě Čang Cuo-lina zahynulo ještě dalších osmnáct pasažérů. Japonský tisk nešetřil

Maršál Čang Cuo-lin

nářkem nad smrtí „velkého přítele“, jeho vraždu připsal partyzánům, ovlivněným kuomintangskou vládou z Nankingu.

Avšak ani tímto masakrem Japonci nedosáhli svého. Nástupcem zavražděného se stal jeho třicetiletý syn, „mladý maršál“ Čang Süe-liang. Během měsíců po atentátu na něj Japonci vyvíjeli silný nátlak, vůle mladého muže byla oslabována návykem požívání opia, který u něj vyvolal a podpořil jeho osobní japonský lékař. Dne 17. července 1928, podnícen Tanakou, ale formálně na svou zodpovědnost, vyzval japonský generální konzul v Mukdenu maršála Čang Süe-lianga, aby zvážil a odložil svá rozhodnutí přidat se na stranu Kuomintangu. Toto vše nepomohlo, neboť na sklonku roku 1928 se „mladý maršál“ dohodl s Nankingem. Čankajšek ho uznal novým vládcem Mandžuska a Čang dal 29. prosince 1928 na všech vládních budovách v Mukdenu vyvěsit vlajku Kuomintangu. Toto kolo tedy Japonci nevyhráli.

Neúspěchem skončila i jejich další akce na čínské půdě. Již v dubnu 1928 vyslali do Ťi-nanu, hlavního města provincie Šan-tung, oddíly na „ochranu svých zájmů před postupující armádou nacionalistů“. Došlo k ozbrojeným srážkám, byli mrtví, věc se projednávala ve Společnosti národů. Nakonec byla Tanakova vláda donucena ustoupit, urovnat konflikt diplomatickou cestou a stáhnout vojáky ze Šan-tungu.²¹

Tanakova tvrdá politika v Číně se tedy příliš neosvědčila a brzy se stala terčem kritiky opozice. Přes důkladnou cenzuru se v tisku objevily názory, že zásahy na kontinentě jsou „nebezpečné a škodlivé“. Šidehara napadl vládní politiku v Horní sněmovně. V Parlamentu se množily dotazy ohledně okolností Čang Cuo-linovy smrti. V této

*Maršál Čang Süe-liang (vlevo)
a Čankajšek*

souvislosti mohl Tanaka po dlouhých osm měsíců odpovídat pouze v tom smyslu, že „okolnosti případu se dosud zkoumají“. A tak nakonec „byl ministerský předseda Tanaka donucen rezignovat, protože se octl mezi kladivem

*Císař Hirohito na počátku
své vlády*

*Velký komoří admirál
baron Kantaró Suzuki*

a kovadlinou, mezi zastánci opatrného postupu na kontinentu a vojenskými extremisty, kteří dávali přednost okamžité okupaci Mandžuska“.

Bezprostředním důvodem k demisi Tanaky byla jeho rozmluva s císařem 28. června 1929. Hirohito se ho zeptal, zda už bylo ukončeno vyšetřování atentátu na Čang Cuo-lina. Premiér kryl atentátníky a jeho odpověď byla v rozporu s informacemi, které o případu poskytl císaři dříve. To vyvolalo kolizi. Pohoršený Hirohito propustil Tanaku z trůnní síně se slovy: „To, co říkáte nyní, se liší od vašeho předchozího výkladu.“ Krátce nato si povolal velkého komořího Kantaró Suzukiho, aby ho informoval: „Nemohu rozumět tomu, co Tanaka říká. Už ho nikdy nechci vidět.“ Tato slova jsou vlastně epilogem za politickou kariérou generála Tanaky. Ještě několikrát požádal o audienci, ale vždy byl odmítnut. Tři dny po uvedené rozmluvě s císařem, aniž uvědomil členy své vlády a vedení své strany, předložil demisi.²² Ta byla okamžitě přijata a v budoucnu se „už žádný japonský premiér nikdy neodvážil oponovat Hirohitovi takto otevřeně“.

SMRT HAMAGUČIHO

Novou vládu sestavil předseda strany Minseitó Osači Hamaguči, ministrem zahraničí se stal znovu Kidžúró Šidehara. Takto ještě jednou, třebaže naposledy a na krátkou dobu, vznikla šance uplatnit druhou, „mírnější“ variantu zahraniční politiky.

Hamagučiho kabinet brzy musel čelit rostoucím obtížím. Smršť hospodářské krize se samozřejmě nevyhnula ani Japonsku. Jeho průmyslová výroba klesla o 40 %, objem zahraničního obchodu, tak důležitého pro ekonomiku ostrovní říše, klesl bezmála na polovinu. Na vrcholu krize byly v zemi 3 miliony nezaměstnaných. Přesto ohromné částky pohlcovalo zbrojení, rozpočet na armádu a námořnictvo v letech 1913–1930 vzrostl o 142 %.

K závažnému střetnutí vlády strany Minseitó se stoupenci extrémního militantního kursu došlo právě kvůli otázkám zbrojení a rozpočtu. V říjnu roku 1929 se v Londýně sešla konference velmocí, která měla projednávat otázku námořního zbrojení. Japonci pozvání přijali v naději, že ve svůj prospěch změní ustanovení Washingtonské konference, která považovali za nepříznivá pro svou zemi.²³

Šéfem civilní složky japonské delegace byl předák Minseitó, bývalý i budoucí premiér, Reidžiró Wakacuki. Ozbrojené síly zastupoval ministr válečného námořnictva admirál Takeši Tarakabe, velký vliv v týmu expertů měl kapitán Isoroku Jamamoto – muž, který později vypracuje plán útoku na Pearl Harbor.

V mnoha ohledech Japonci dosáhli svého. Dohodou z 22. dubna 1930 Britové a Američané přistoupili na poměr 10:10:6 v těžkých a 10:10:7 v lehkých křižnících. V menších plavidlech a ponorkách byla Japonsku přiznána plná parita s oběma anglosaskými velmocemi. Nechme hovořit suchá fakta: ve srovnání se Spojenými státy mělo Japonsko zhruba polovinu obyvatel,

Osači Hamaguči

jeho úhrnný národní produkt se rovnal pouhé desetině amerického a území císařství představovalo dvacetinu rozlohy USA. Přesto v Londýně Japonci získali možnost vybudovat válečné loďstvo, jehož tonáž by představovala plných 70 % tonáže loďstva amerického. Kromě toho bývá opomíjena důležitá skutečnost – japonské válečné loďstvo bylo téměř výlučně zainteresováno ve východoasijských vodách. Poměr tonáží přijatý na Londýnské konferenci zcela logicky vedl k závěru, že Tokio tehdy získalo dobrou šanci k uplatňování hegemonie na Dálném východě.

Přes tyto výsledky byla Hagamučiho vláda vystavena ostrým útokům ze strany generálního štábu válečného námořnictva. Také extremisté z různých nacionalistických sdružení a skupin přišli se svou troškou do mlýna rozněcováním protivládních nálad veřejnosti.

Obrat nastal poměrně rychle. Když se 18. května 1930 vrátili admirál Tarakabe a kapitán Jamamoto, davy je vítaly téměř jako vítěze. Národ chápal limitování námořního zbrojení jako omezení daní a podporu věci míru. Když o měsíc později dorazil civilista Wakacuki, dopadl nesrovnatelně hůře. Zástupy přihlížejících už nevypadaly tak přátelsky a jeden z předáků Společnosti černého draka předal vylekanému Wakacukimu obřadní dýku zabalenou v hedvábí. Šlo o jasnou výzvu, aby zmíněný politik spáchal sebevraždu, neboť podle představ extremistů „ohrozil národní bezpečnost“.

Po dlouhých jednáních a průtazích císař 2. října 1930 smlouvu schválil. Aktivita ultranacionalistů však nepolevila a jejím nejtragičtějším důsledkem byl atentát na premiéra Hamagučiho. Ten po Londýnské konferenci zmíněné kruhy popudil ještě několikrát. Souhlasil se snížením stavu armády o čtyři divize, prosadil snížení rozpočtu na armádu i námořnictvo, a prý dokonce uvažoval i o tom, že podřídí císařovu Tajnou radu vládě. Protiakce na sebe nedala dlouho čekat.

V pátek 14. listopadu 1930 premiér nastupoval do vlaku na tokijském nádraží, aby odjel za císařem na manévry. Atentátník, byl jím mladík jménem Tomeo Sagoja, na něj zblízka vypálil osm ran z mauseru ráže 8 mm. Těžce zraněný Hamaguči byl převezen do nemocnice Císařské univerzity. Třebaže ztratil hodně krve, lékaři mu dávali asi šedesátiprocentní šanci. Zapasil se smrtí velmi dlouho, následkům zranění podlehl až 26. srpna 1931. Hamaguči zemřel a s ním v podstatě odešla myšlenka vytvoření skutečně ústavní vlády, odpovědné parlamentu.

Okolnosti atentátu – ostatně to nebylo v japonských podmínkách poprvé ani naposled – byly velmi nejasné a v nejednom ohledu nepochopitelné. Vcelku prokazatelné je Sagojovo spojení s nacionalistickými společnostmi.

Někdy se dočteme, že byl mladým důstojníkem a členem Společnosti sakury, jindy je označován jako „pobuda z venkova“, spojený se Společností černého draka.

V každém případě z venkova skutečně vlakem přijel do Tokia a podle vlastní výpovědi na policii měl během cesty „rozhovor s jistým císařským princem“. Představa téměř neskutečná, kdyby tu nebyla další fakta. Má se za to, že oním členem císařské rodiny byl princ Higašikuni vracející se z manévru. Měl prý Sagoju přemlouvat, aby upustil od teroristické akce. O chystaném útoku tedy věděl přinejmenším jeden člen císařské rodiny. Informován byl i druhý

Kníže Kinmoči Saiondži

nejvlivnější muž říše, kníže Saiondži, prostřednictvím svého tajemníka barona Harady. Ten měl přímo od policie zprávu, že „kdosi sleduje premiéra“.

K okruhu zasvěcených patřil i ministr vnitra a šéf policie Kenzó Adachi, starý člen Společnosti černého draka. Další proslulý člen císařova kruhu „velkých bratrů“²⁴ kníže Fumimaró Konoe přijal počátkem listopadu vydavatele listu *Japan and the Japanese* Rjózó Jogiho – byl také dlouholetým členem Společnosti černého draka – a ten informoval knížete o možném zavraždění premiéra Hamagučiho. Není bez zajímavosti, že podobně Konoeho už jednou informoval – v roce 1921 o zavraždění premiéra Hary. Zdá se, jako by nejmocnější muži říše sledovali se zaujetím tento „lov na premiéra“.

Další osudy atentátníka Sagoji byly přinejmenším pozoruhodné. Tři roky strávil ve vězení, teprve 16. listopadu 1933 byl odsouzen k trestu smrti. Avšak o tři měsíce později, těsně před popravou, jej Hirohito omilostnil, a nakonec byl propuštěn. Pod jménem Jošiaki Segoja žil do sklonku šedesátých let, považován za národního hrdinu a podporován z neznámých zdrojů.

Po zranění Hamagučiho se prozatímním úřadujícím premiérem stal Kidžúró Šidehara, ale otázka nominace šéfa budoucího kabinetu zůstala otevřená. Doporučit kandidáta na tento úřad – to bylo úkolem knížete Kinmočiho Saiondžiho. Jeho pozice v japonské politice během meziválečného údobí byla skutečně výjimečná. Pocházel z Fudžiwarů, „druhého rodu

národa“, byl posledním z významných žijících činitelů restaurace Meidži po roce 1868, jediným žijícím „genró“. Těšil se téměř stejné úctě jako sám císař a tradovalo se, že jako jeden z mála se nikdy neobával atentátu. Můžeme narazit i na velmi odvážné tvrzení – v případě teroristického útoku na Saiondžiho by si prý ani sám císař nemohl být jist před odvetou stoupenců knížete v klanech, skupinách a politických stranách. Z obecného hlediska měl kníže blíž k umírněným a projevoval se jako příznivec liberální politiky. S Hama-gučim spolupracoval přes třicet let, stejně jako on byl stoupencem prosazení myšlenky civilní, parlamentu odpovědné vlády.

BŘEZNOVÉ SPIKNUTÍ 1931

Podle všeho tentokrát jednaosmdesátiletý kníže poněkud změnil své stanovisko, neboť se rozhodl podpořit nominaci ministra války generála Kazušigeho Ugakiho na funkci premiéra. Tento voják se v březnu 1931 dostal do ohniska složitých politických kombinací. Ačkoli jeho příznivci v armádě patřili k méně agresivním, načas se zdálo, že Ugakimu nechybí odhodlání k akci, díky níž by se stal diktátorem, skutečným „šógunem dvacátého století“. Obě hlavní politické strany v zemi mu nabídly předsednictví. Na 20. března bylo připravováno spiknutí, které ho mělo vynést k moci.

Generálporučík Kazušige Ugaki

Bezprostředními aktéry měli být mladí důstojníci ze Společnosti sakury, v jejímž čele tehdy stál podplukovník Kingoró Hašimoto. Tento důstojník se teprve před nedávnem vrátil z Turecka, kde působil jako vojenský atašé. Nikoli náhodou si vysloužil přezdívku „ochránce spiknutí“. Jeho jméno bylo často vyslovováno v těch nejtemnějších souvislostech a „po mnoho let v Japonsku neexistovala politická vražda, atentát, intrika, s nimiž by tak či onak neměl něco společného“.

Ovšem Hašimotova stovka zfanatizovaných mladých důstojníků

by sama o sobě sotva mohla zvrátit politickou situaci v říši vycházejícího slunce. Spiknutí bylo v podstatě chápáno jako příprava domácí politické scény před invazí v Mandžusku. Není tedy divu, jestliže jeho nitky vedly k různým vlivným osobnostem.

Přípravy probíhaly již od konce roku 1930 a během nich projevoval neobyčejnou činorodost dr. Šúmei Ókawa, předseda direktoria Společnosti Ji-homandžuské dráhy. Jeho působnost v japonské politice – to je opravdu složitá záležitost. Tento vysoký hubený muž, objevující se na veřejnosti vždy v elegantním evropském obleku, pramálo připomínal bojechtivého samuraje. Byl absolventem Císařské univerzity v Tokiu, proslul jako skvělý znalec několika jazyků. V letech 1911–1918 působil jako zpravodajský agent generálního štábu v Číně. Nikdy nezastával žádnou oficiální vládní funkci, přesto po léta patřil k hrstce lidí, která rozhodujícím způsobem ovlivňovala politiku na kontinentě. Na rozdíl od jiných po válce unikl trestu. Sice stanul před Mezinárodním tribunálem, ale, jak se zdá, japonští lékaři a laboratorní technici „přesvědčili“ Američany, že trpí důsledky třetího stadia syfilidy, a tudíž není s to porozumět obviněním vzneseným proti němu. Byl převezen do luxusního sanatoria, kde napsal čtyřsetstránkový bizarní spis *Úvod do náboženství*. Když proces skončil, byl propuštěn, neboť se očekávalo, že brzy zemře. Avšak Ókawa se „zázračně“ uzdravil, přátelům svou syfilidu vysvětlil jako smyšlenku a teprve v prosinci 1957 zemřel po záchvatu mrtvice.

Pokud šlo o špičku velení ozbrojených sil, zde byli oporou a koordinátory plánovaných akcí dva chráněnci prince Kanina. Prvním byl nám již známý aranžér atentátu na Čang Cuo-lina, nyní šéf Druhého oddělení zpravodajské služby generálmajor Tatekawa. Druhým z tandemu byl generál Kuniaki Koiso, náčelník Výboru pro vojenské záležitosti na ministerstvu války.

„Rozvážný Koiso“ – za tuto přezdívku vděčil padesátiletý generál své povaze – měl za sebou barvitou minulost a čekala ho i pestrá dráha v budoucnosti. Již v roce 1916 vedl mongolské jezdce proti Mukdenu, když princ Kanin organizoval pokus o převrat v Mandžusku. I po březnovém spiknutí roku 1931 zastával různé funkce, na samém sklonku války se stal dokonce premiérem.²⁵

Oba spiklenci v generálských uniformách se setkali s Ugakim a sdělili mu nad šálkem zeleného čaje, že „císař Hirohito je unaven nekonečnou špičkovou politikou v Japonsku a přišel čas očisty národa“. V lákání pokračovali tvrzením, že „Hirohito je připraven akceptovat tak vznešeného šóguna, jako je Ugaki, povede-li armádu k císařskému coup d'état“. Ovšem generál si patrně nebyl dvakrát jist svými šancemi. Stále požadoval „důkaz podpory

národa“ a příliš ho nepovzbudila ani velká pocta, jíž se mu. dostalo 29. ledna 1931, kdy byl pozván na večeři se členy proslulého Klubu jedenáctky.²⁶

Koiso svěřil vypracování plánu nastolení „nového šóguna“ členu císařova důvěrného kruhu, prvnímu z proslulé „trojice vran“,²⁷ generálu Tecuzanu Nagatovi. Ten sice neměl k celému podniku velkou důvěru, převrat tohoto typu označoval za jihoamerickou cestu nevhodnou pro Japonsko, ale přesto po několika dnech položil Koisovi plán na stůl. Akce měla začít 20. března shromážděním asi 10 000 „vlastenců“ u parlamentu. Věrohodnosti jí mělo dodat vrhání cvičných granátů na budovu. Pak měly zasáhnout 1. a císařská gardová divize. Po zablokování středu Tokia měli Koiso s Tatekawou předložit parlamentu seznam požadavků armády a po zrušení politických stran měl v čele vlády „státu národní obrany“ stanout Ugaki.

Plán byl záležitostí jednou, případné provedení věcí druhou. „Vlastence“ měl zajistit dr. Ókawa především z řad členů Společnosti černého draka. Cvičné granáty opatřil Tatekawa z pěchotní školy v Čibě.

Potíže pro spiklence nastaly, když velitel 1. divize generál Džinsaburó Mazaki odmítl podniknout cokoli bez přímého souhlasu císaře. Zviklaného Ugakiho začal zpracovávat dr. Ókawa. Dne 11. a znovu 26. února ho pozval ke Zlatému draku, což byl jeden z nejdražších restaurantů s gejšami v Tokiu. Generál konzumoval stále více saké, ale doposud nebyl „přesvědčen“. Až k ránu chvástavě prohlásil: „Jestliže naše plány ztroskotají a císař odmítne dát svůj souhlas, pak, přísahám, si rozříznu břicho v císařově přítomnosti.“

To bylo příliš. Generál se zdiskreditoval, dopustil se urážky majestátu a bylo třeba záležitost uzavřít. Již druhého dne přišel z císařova okolí pokyn, že spiknutí splnilo svůj účel a další akce mají být zastaveny, kromě malé symbolické demonstrace před parlamentem.

Zklamáný Ókawa pak plné tři dny setrval u Zlatého draka, kde pil saké a bavil se s gejšami. Večer 2. března musel sám Koiso opilého doktora doslova vyrvat z náručí jeho oblíbené gejši Jošimaru, aby bylo vůbec možné uspořádat stínovou demonstraci před parlamentem. Ta skončila neslavnou produkcí asi 3000 individuí v parcích Ueno a Hibija. Vyslechli si něco vlasteneckých řečí, několikrát provolali „banzai“, a to bylo vše. Již ráno 3. března volal Ugaki Koisovi, že „nemá žádný důvod k tomu, aby se stal součástí této bláznivé záležitosti“. Nicméně 7. března pak přispěchal do paláce ujistit císaře svou loajalitou a bylo mu přislíbeno, že dostane šanci „zachránit si tvář“ jako generální guvernér v Koreji. Bublina splaskla, k obnově šógunátu – lépe řečeno k zavedení diktatury podobné například Mussoliniho režimu v Itálii – nedošlo. Nejdůležitější příčinou patrně nebylo chování generála Ugakiho. Hamaguči

pomalu umíral a bylo obecně známo, že se do čela vlády nevrátí. Vznikla tedy možnost, že nový premiér bude provádět „různější“ politiku.

Jediným, kdo zřejmě na celé věci vydělal, byl podivný doktor Ókawa, který se snažil z kompromitujících materiálů vyzískat co možná nejvíce. Koiso i Tatekawa se obávali prozrazení účasti armády. Jejich vyjednávači prohnáný lingvista sdělil, že se útoku na budovu parlamentu vzdá pouze za částku jednoho milionu jenů. V této době šlo o značnou sumu, odpovídala půl milionu dolarů. Vydíraným byl vlastně hlavní financier příprav celého spiknutí baron Tokugawa, pocházející z rodu posledních šógunů. Ten do akce již vložil asi 100 000 dolarů a stejnou částku přislíbil vyplatit dr. Ókawovi postupně v menších splátkách. A obskurní doktor nevydal vojákům zpět zásobu cvičných granátů, dokud nedostal celý obnos...

POSLEDNÍ PŘÍPRAVY

V neklidném ovzduší po březnovém spiknutí se stále stupňovalo napětí mezi vládou a velením ozbrojených sil. Hlavní příčinou sporů byla otázka zbrojního rozpočtu. V dubnu vláda odstoupila a do čela nového kabinetu byl postaven opět Reidžiró Wakacuki. Jeho politika šetření a omezování výdajů rozhodně neuspokojovala extremisty v armádě. S příchodem léta se stupňovaly přípravy k ozbrojenému zásahu na kontinentě, tisk znovu a znovu připomínal názor, že „armáda se rozhodla dosáhnout řešení silou“.

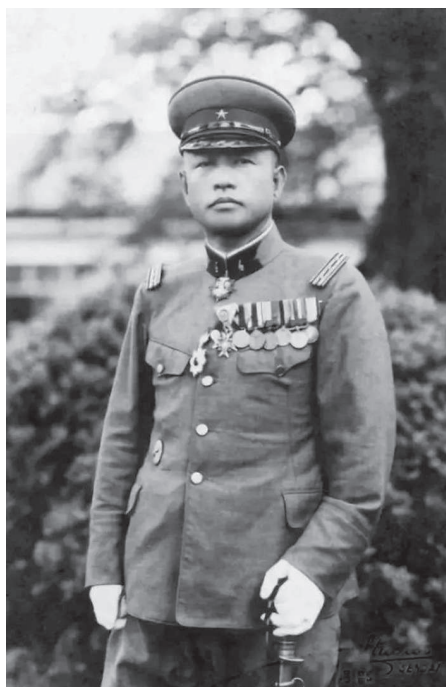
Oficiální místa se příliš neměla k nějakému otevřenému prohlášení. Ještě v létě roku 1931 si nový ministr války generál Džiró Minami postěžoval: „Nezodpovědná třetí strana se pokouší zdiskreditovat ozbrojené síly.“ Byla to však proklamace zcela pokrytecká, neboť týž generál 4. srpna 1931 na shromáždění divizních velitelů pozemních sil otevřeně vyzval, aby „otázka severovýchodní Číny a Mongolska byla řešena ozbrojenou cestou“.

Ostatně vypracováním plánu invaze do Mandžuska byl pověřen člen císařova důvěrného kruhu podplukovník Kandži Išiwara již v roce 1928. Tento důstojník sprádal delší dobu sny o spojení Japonska, Mandžuska a Číny a v této souvislosti předpovídal „totální válku žlutých s bílými“. Jeho přítelem a protějškem v námořnictvu byl kapitán Jamamoto, nadšený propagátor modernizace válečného námořnictva. Jamamotovým ochráncem se stal otec císařovny, princ Kuni, který prosazoval myšlenku rozvoje leteckých sil už před první světovou válkou. Kapitán byl jeho žákem a oddaným stoupencem. Námořní štábní kolej absolvoval s nejlepšími výsledky, poté byl na

dva roky vyslán na Harvardovu univerzitu, kde studoval především problémy spojené se zpracováním ropy a výrobou leteckého benzínu. Po návratu v roce 1921 působil jako instruktor v Námořní štábní koleji a v roce 1924 mu bylo svěřeno budování přísně utajené letecké základny na břehu Kasumigo-Ura – Mlhavé laguny – ležící asi 50 kilometrů severovýchodně od Tokia. Tady spolupracoval s bratrancem císařovny Nagako princem Jamašinou, který mj. působil i jako zkušební pilot. Jejich cílem bylo rozvinout metody námořního torpédového bombardování, aby Japonsko v tomto směru předstihlo ostatní velmoci. Právě na základně u Mlhavé laguny Jamamoto vycvičil celou generaci japonských pilotů pro velké letadlové lodi, tady začala příprava námořního letectva pro druhou světovou válku.

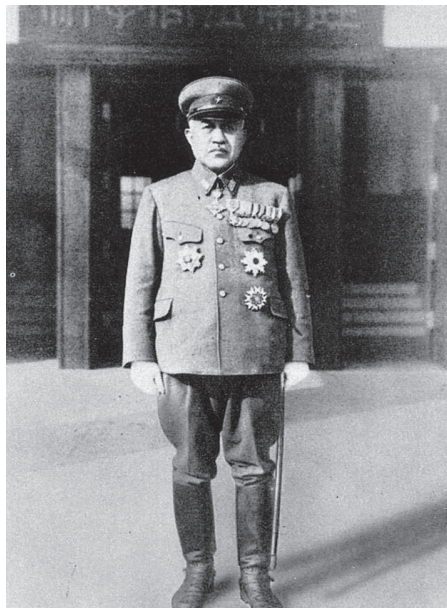
Generál Džiró Minami

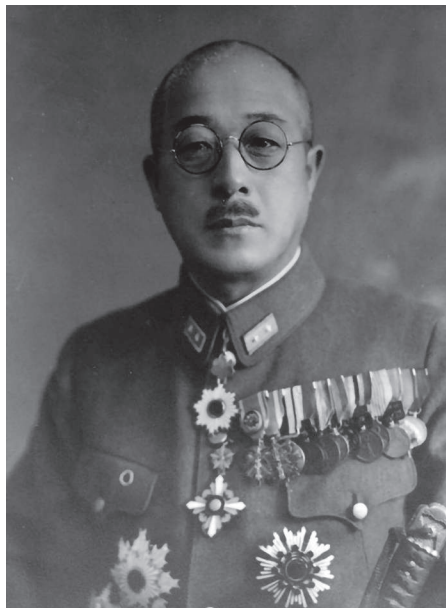
*Plukovník Kandži Išiwara
v roce 1934, kdy velel 5. pěšímu
pluku v Sendai*

Snad nejznámějším aktérem mandžuského dobrodružství byl Kendži Doihara. Měl tehdy hodnost plukovníka a patřil k okruhu tzv. jedenáctky spolehlivých,²⁸ kteří se těšili zvláštní důvěře a přízni císaře. Jeho dráha byla dlouho spojena se zpravodajskou službou, od roku 1913 prakticky nepřetržitě

sloužil v Číně, kde navázal četná spojení s různými militaristy a dalšími činiteli. Své špionážní činnosti vděčil za přízvisko „mandžuský Lawrence“, podle zasvěcených byly jeho oborem především „ženy, bomby a balíky opia“. V březnu 1928 se Doihara stal hlavním poradcem Čang Cuo-lina, od poloviny léta 1931 jednal s Čang Süe-liangem o odtržení Mandžuska od Číny.

*„Mandžuský Lawrence“
generálporučík Kendži Doihara*

Generál Seiširó Itagaki

Dalším z galerie je Seiširó Itagaki, vrstevník Doihary a Išiary. Voják a specialista na zpravodajskou činnost, rovněž jeden z jedenácti spolehlivých, řídil akce přímo na místě, muž označovaný jako „zápalná šňůra mandžuského incidentu“. Z této trojice po válce šibenici unikne jediný Išiwara.

Zdá se, že císařovy představy se lišily v mnohém od koncepcí i jeho nejbližších vojenských poradců. Ti se většinou úzce zaměřili na provedení útoku v Mandžusku a získání pozic v Číně. Většina vojáků chápala mandžuskou operaci jako předeheru dalších akcí namířených nejen proti Číně, ale i proti SSSR. Hirohitovy úvahy byly zřejmě širšího zaměření, ve vzdálenějším výhledu se zabývaly i obsazením zemí jihovýchodní Asie, které by japonskému průmyslu zajistily dostatečné zdroje surovin. Chápat Mandžusko jako konečný cíl – to bylo jaksi krátkozraké.

Posledním úkolem v souvislosti s bezprostředními přípravami bylo najít vhodného člověka pro funkci velitele Kuantungské armády, jež samozřejmě měla sehrát v záležitosti klíčovou roli. Volba padla na generálporučíka Šigerua Hondžoa. Jevil se jako ideální muž pro zamýšlenou operaci. Pětapadesátiletý generál měl bohaté zkušenosti z posádkové služby v Číně, hovořil plynně

*Velitel Kuantungské armády
generál baron Šigeru Hondžó*

čínsky, dlouhá léta se stýkal se zavražděným maršálem Čang Cuo-linem. Jedna okolnost není bez zajímavosti – byl velmi podobný Čankajškovi, a když se japonsko-čínské vztahy prudce zhoršily, nechal si narůst mohutnější knír, aby tuto podobu zakryl. Současně císař jmenoval Doiharu šéfem Úřadu zvláštních služeb v Mukdenu, a tím mu byla podřízena prakticky celá japonská špionážní síť v Mandžusku.

Poslední důležitou personální změnou tohoto období příprav bylo jmenování plukovníka Hidekiho Todžoa – pozdějšího válečného premiéra – šéfem Organizačního oddělení a Mobilizační sekce generálního štábu pozemních sil.

Chaotický vnitřní vývoj v Číně nahrával japonským záměrům. Koalice severních militaristů vedená generály Jen Si-šanem a Feng Jü-siangem vedla proti Čankajškovi a nankingské vládě jednu z nejkrvavějších ze série občanských válek. Mandžuský maršál Čang Süe-liang by rád těžil z této situace, ale právě byl hospitalizován v Pekingu a pokoušel se zase jednou zbavit opiového návyku. Čankajšek se zabýval především organizováním akcí proti komunistům. Stručně řečeno, japonské přípravy probíhaly, aniž vyvolaly větší pozornost. Na čínské straně málokdo dbal zlověstných znamení, ale i západní diplomaté, obchodníci a novináři většinou podcenili situaci a možnost války vylučovali. Některé skutečnosti jsou opravdu těžko pochopitelné. Tak například 22. července hlásili cizí reportéři z Mandžuska, že Japonci rozestavili děla a vojáky podél všech tratí Jihomandžuské dráhy, a Čankajšek se nezmohl ani na formální protest. Vrcholný „kousek“ se pak zdařil Išiwarovi v Mukdenu. V samém

centru města – tedy čínského města – dal vybudovat dvě betonová palebná postavení pro ohromná 240mm děla, která kdysi Japonci ukořistili v dobytém Port Arthuru. První dělo mířilo na hlavní policejní kasárna, druhý kolos ohrožoval letiště vzdušných sil Čang Süe-lianga. Ale to nejlepší nakonec – během celé stavby palebných postavení a instalace děl Japonci dokázali předstírat, že budují plavecký bazén...

Už v červenci přivezl Doihara do Tokia detailní plán „mandžuského incidentu“. Počátkem srpna 1931 dostávaly velké tokijské deníky tisíce dopisů, v nichž čtenáři kladli jedinou otázku: „Kdy začne válka?“

V zákulisí se kníže Saiondži snažil zabránit válce nebo alespoň přimět císaře, aby schválil pouze omezenou akci. Ještě 14. září vysvětloval generálu Minamimu, že armáda by měla „postupovat s rozvahou a opatrně“. Den nato Minami tlumočil Saiondžeho názor velitelským špičkám a není známo, zda se mu podařilo vysvětlit, jak vraždit „s rozvahou a opatrně“. Člověkem, který měl objasnit generálu Hondžóovi v Mandžusku podstatu kompromisu, byl „nepřekonatelný kuplíř“ generál Tatekawa. Pro něj, podle všeho, bylo nejdůležitější přimět Hondžóa, aby onoho 18. září akci nezastavil a váháním nezmařil dlouho připravovaný plán.

Jako bezprostřední záminka, která měla zdůvodnit zásah, posloužil incident staršího data. Již v červnu 1931 byl na cestě ze západního Mandžuska do Mongolska zavražděn japonský kapitán Šintaró Nakamura. Cestoval v civilu, údajně jako zemědělský odborník. Číňané tvrdili, že byl zadržen pro převoz narkotik a při pokusu o útěk zastřelen. Mrtvolu japonského důstojníka Číňané spálili a celá záležitost vyšla na povrch po dvou měsících. Obě strany vyslaly mise k prozkoumání případu. Dne 18. září Číňané formálně převzali veškerou odpovědnost, ale to již bylo pozdě – soukolí japonské válečné mašinérie se dalo do pohybu.

MUKDENSKÝ INCIDENT

Jak strávili onen kritický den, pátek 18. září 1931, hlavní aktéři? Generálporučík Hondžó měl původně v plánu navštívit jedno z historických bojišť rusko-japonské války. Změnil však program a vydal se Pullmanovým vagonem na šestihodinovou cestu Mandžuskem na jih, do svého hlavního stanu v Port Arthuru. V téže době přejel Tatekawův vlak korejsko-mandžuskou hranici. Když zastavil k načerpání vody v Pen-si-chu, přistoupil Itagaki. V 19.05²⁹ oba vystoupili na mukdenském nádraží, odkud je odvezl štábní

vůz do přepychového restaurantu. Plukovník Doihara už v Mukdenu byl. Akce mohla začít.

Oddíl, který provedl pumový atentát na trať Jihomandžuské dráhy nedaleko Severních kasáren v Mukdenu, velel poručík Suemori Komoto. Pocházel z téže rodiny Komotů v Kobe, k níž patřil i plukovník Daisaku Komoto, který organizoval atentát na Čan Cuo-lina v roce 1928.

Sama operace proběhla skutečně bleskově. Po inscenovaném pumovém útoku Japonci okamžitě napadli vojáky čínské divize umístěné v Severních kasárnách, ve 23.46 byl informován mukdenský Úřad zvláštních služeb a Itagaki spustil akci v plném rozsahu. Ještě před rozbřeskem byl okupován Mukden a některá důležitá města v okolí.

Generál Tatekawa, uspokojen průběhem operace, ulehл již v devět hodin večer „k odpočinku s gejšou“, které měl dokonce říci: „Nemám žádný úmysl brzdit naše mladé vlastenecké důstojníky.“

Dvě obří děla ve středu Mukdenu vykonala své při útoku na policejní kasárna i letiště. Ani jeden Čang Süe-liangův letec se nepokusil vzlétnout. Číňané měli sice mnohonásobnou převahu,³⁰ ale jejich jednotky byly špatně vyzbrojeny a organizovány, navíc dostaly nepochopitelný rozkaz, aby nekladly odpor. Někdy došlo k neuvěřitelným, až tragikomickým situacím. Tak například na ohromná Severní kasárna, v nichž byla umístěna čínská divize v síle 10 000 mužů, zaútočilo asi 500 Japonců. Číňané propadli panice, lavinou prchajících vojáků byl stržen i sám velitel divize generál Wang I-čuo. Nakonec byl rád, že se mu v doprovodu pobočníka podařilo prchnout na sever v zabaveném žebříňáku...

V Port Arthuru, vzdáleném 400 kilometrů, právě dlel generál Hondžó v horké lázni. Vyrušen Itagakiho telefonátem, svolal důstojníky svého štábu a po krátkém „zamyšlení“ převzal odpovědnost a mukdenskou akci schválil. O půl druhé v noci na 19. září zavolal veliteli japonské armády umístěné v Koreji. Ten mu přislíbil pomoc, bude-li třeba. Letci z korejských základů měli vystartovat s rozbřeskem. V půl čtvrté ráno 19. září odjel generál Hondžó vlakem do Mukdenu, jen deset minut nato padla mukdenská citadela, o hodinu později japonská brigáda okupovala střed Čchang-čchunu. Do páté hodiny ranní Japonci ovládli všechna významnější města podél trati Jihomandžuské dráhy. Když 19. září v poledne dorazil Hondžó do Mukdenu, aby odtud řídil další operace, bylo svým způsobem již po válce.

Vznikla opravdu zvláštní situace: japonská armáda zahájila rozsáhlé operace, aniž o tom vůbec byla informována vláda Jeho Veličenstva. Samotné ministerstvo války nedostalo do druhé hodiny ranní žádné informace. Posléze

začal zaskočený premiér Wakacuki požadovat zastavení akce a stažení jednotek na pronajaté území a do tzv. bezpečnostní zóny podél železničních tratí. Toto generální štáb odmítl, neboť morálka japonských oddílů by zřejmě poklesla, kdyby byly staženy z akce. Civilisté ve vládě se odvolali přímo k císaři a požadovali, aby armádě další akce prostě zakázal. Hirohito po dlouhých jednáních se svými hlavními poradci vzkázal Wakacukimu jedině: akce musí zastavit sám. Navíc se věc zkomplikovala, neboť Hondžó požádal o vyslání posíl z Koreje. Zdejší vrchní velitel generálporučík Sendžuró Hajaši, pozdější ministr války a premiér, byl opatrný muž. Dokonce se doposud ani neseťkal s novým guvernérem, zkompromitovaným generálem Ugakim. Teprve když si prošetřil stav věcí, pomoc přislíbil. Nakonec zmatený Wakacuki kapituloval. Ráno 23. září vláda odhlasovala uvolnění finančních prostředků na mandžuskou akci, císař na oplátku zachránil premiérovu tvář tím, že vydal osobní rozkaz, aby armáda překročila hranice z Koreje do Mandžuska.

Ti západní diplomaté, kteří se domnívali, že císařova vůle vykáže Kuantungskou armádu do patřičných mezí, nyní poznali svůj omyl. Ostatně, pokud jde o hodnocení situace těmito diplomaty, zdá se, že o rozsahu a významu krize měli značně zkreslené představy. Když byl americký vyslanec v Pekingu Nelson T. Johnson čtyřiaadvacet hodin před incidentem informován poradcem z Čankajškova okolí, že Japonci hodlají obsadit celé Mandžusko, označil zprávu za „nedůležitou a fantastickou“. Velvyslanec v Tokiu W. Cameron Forbes ještě 19. září odjel domů na dovolenou.

Zatímco v Mandžusku japonské jednotky postupovaly, stávala se pozice vlády v Tokiu krajně svízelnou. Wakacuki přirozeně nebyl s to kontrolovat, nebo dokonce zastavit akce armády. Přesto mu připadla nevďěčná úloha. Vláda musela převzít odpovědnost a japonské diplomacii zbývalo podat „vysvětlení“ na mezinárodním fóru. V této souvislosti se od ní žádalo vlastně nemožné, neboť v podstatě měla agresí vysvětlit jako sebeobraně opatření.

V Mandžusku hořely domy, práskaly výstřely, byly stovky mrtvých a raněných. Ve švýcarské Ženevě, kde tehdy sídlila ctihodná Společnost národů, se odehrávaly souboje nanejvýš u řečnického pultu. Zástupce císařské japonské vlády Kenkiči Jošizawa předložil 22. září 1931 Radě Společnosti národů zdůvodnění akce v Mandžusku. Hovořil o nutné sebeobraně, o ohrožení životů a majetku Japonců a také o tom, že „japonská vláda nemá v Mandžusku žádné územní nároky“. Pak se pustil na tenký led, neboť ještě během září ujistil Společnost, že začalo stahování japonských ozbrojených sil. „Mandžuská aféra je čistě lokálního rázu,“ prohlašoval Jošizawa, „bude brzy ukončena jednáním obou stran.“ Uzavřel špatně zastřenou pohrůžkou:

„Veřejné mínění v Japonsku by mohlo být dalším zkoumáním Společností národů pobouřeno.“

Dr. Alfred K. Sze – čínský zástupce s podivně poangličtěným jménem – se zastrašit nenechal. Požádal Radu SN o zásah podle XI. článku Charty. Šlo mu o obnovu státu quo ante a poskytnutí řádné náhrady Číně. Přímé kontakty odmítl a pobouřeně prohlásil: „Jak můžeme zahájit diplomatické jednání s Japonskem, když velká část našeho území je vojensky okupována touto zemí, která sáhla ke zcela jiným prostředkům, než jsou diplomatická jednání.“

Tehdy ovšem v Ženevě málokdo chápal význam situace v plném rozsahu. Krom toho ještě působil čerstvý šok z předchozího dne – 21. září 1931 totiž Velká Británie zrušila zlatý standard a libra byla devalvována, což vedlo k otřesu finančního systému v mnoha dalších zemích.³¹ Konflikt na opačném konci světa byl, zdá se, zpočátku chápán jen jako další fáze tamějšího dramatického vývoje. Rada Společnosti proto zatím Číňany a Japonce vyzvala, aby „se zdrželi akcí, které by mohly zhoršit situaci“.

TROJÍ INTRIKA

Japonská vojenská špička ovšem zdaleka neměla v úmyslu „zdržet se akcí“. Naopak. Údobí od září 1931 do května 1932 je doslova nabitě událostmi. Dodejme, že neblahými. Válka, spiknutí, vznik loutkového režimu v Mandžusku, série politických vražd, finanční machinace ohromného rozměru, květnový pokus o puč v roce 1932 – to vše za pouhých osm měsíců.

Ve středu 23. září 1931, pět dní po dobytí Mukdenu a den po jednání Rady SN v Ženevě, se kolem šesté hodiny večerní začaly sjíždět do tokijské vily markýze Kóičiho Kidoa limuzíny se vzácnými hosty. Kido, první z císařova okruhu „velkých bratří“, zakladatel Klubu jedenáctky a tajemník strážce císařské pečeti, pozval na večeři některé z nejvlivnějších mužů říše. Byli tu příslušníci dvorské aristokracie, finančníci, zástupci armády i specialisté ze zpravodajské služby. Jejich úkolem bylo zvážit současnou situaci a výhledy Japonska. Problémů nebylo málo. Jak pevněji zainteresovat obchodní a finanční kruhy? Čím uchlácholit Společnost národů a zabránit ekonomickým sankcím? Jaký postup zvolit na domácí politické scéně?

Odpovědi na tyto a další otázky hledali markýzovi hosté plných pět hodin. Závěry, k nimž došli, bývají někdy označovány jako „trojí intrika“. Oč šlo? V první řadě o zajištění pozic v Mandžusku, které mělo dostat formální

nezávislost, jakmile bude dostatečně upevněno jeho spojení s Japonskem. V této souvislosti měl být proveden téměř neuvěřitelný manévr, který měl v japonském pojetí „zachránit tvář“ Společnosti národů. Japonské ozbrojené síly měly podniknout útok na Šanghaj, kde byly soustředěny hlavní zájmy velmocí na Dálném východě. Po čase se měli Japonci stáhnout, což mohlo být vykládáno i jako důsledek akcí SN a současně se měla odpoutat pozornost světové veřejnosti od Mandžuska.

Druhý nejdůležitější závěr doporučoval připravit plán spiknutí, převratu a vytvoření vlády, v níž by měli vrch stoupenci krajně agresivní politiky. Samozřejmě šlo o hrozbu na adresu případných domácích oponentů. Ale byl tu ještě jeden zámer. Velmoci a Společnost národů měly pochopit, že jejich zasahování do mandžuského konfliktu by nakonec mohlo definitivně otevřít dveře extremistům v japonské politice.

Poslední vrchol trojúhelníku představoval projekt rozsáhlé finanční machinace, založené na devalvaci jenu, která měla přinést ohromné jednorázové zisky nejvýznamnějším firmám.

Pu I s manželkou v Tiencinu

Krátce po uvedené schůzce začalo uskutečňování plánů, o nichž hovořili markýzovi hosté. Přesně za týden, 30. září 1931, se dostavil do nenápadné vily v japonské koncesi v Tiencinu (Tchien-ťinu) člověk plukovníka Itagakiho. Přivezl nabídku. Ne právě skromnou – nabídl totiž obyvateli zmíněné vily císařský trůn. Oním obyvatelem nebyl nikdo jiný než Henry Pchu I, muž, který už jednou seděl na dračím trůně čínských císařů.³² To bylo dávno a patrně si již nepamatoval na božské pocty, které mu byly tehdy prokazovány. Zřejmě si to ani pamatovat nemohl, neboť na trůn dosedl jako tříletý chlapec v roce 1908 a byl o něj připraven revolucí v letech 1911–1912. Poté žil vcelku klidně, se souhlasem republikánské vlády obýval starý císařský palác v Pekingu a pobíral důchod ve výši tří milionů čínských dolarů ročně. Idyla skončila, když v roce 1920 obsadil Peking Čang Cuo-lin. Jelikož vláda přestala excísaři vyplácet apanáž, odebral se do japonské koncese v Tiencinu,

kde žil v podstatě na účet hostitelů. Japonci za něj například po léta platili účty za plyn, elektřinu, platy personálu atd. Nyní přišla doba, kdy jim tyto „investice“ měly přinést zisk. Posel obřadně vyzval bývalého monarchu, aby ho doprovodil do kasáren oddílů japonské armády, umístěných v Tiencinu. Tam mu velitel – musel to být on, aby bylo zachováno dekorum – učinil formální nabídku. Prohlásil: „Přijede-li Vaše Veličenstvo do Mandžuska, je Japonsko připraveno restaurovat zde mandžuský trůn a uvést Vás na něj jako císaře.“ Muži, který s obtížemi platí účty za elektřinu, obvykle trůn nabízen není. Přesto anemický „občan Jindřich“ zachoval klid a prohlásil, že věc závisí. Itagakiho emisar to považoval za předběžný souhlas, nicméně uběhlo ještě několik týdnů, než se Japoncům podařilo Pchu Iho „přesvědčit“.

Mezitím došlo k obnově jednání na půdě Společnosti národů, jejíž Rada se znovu sešla 13. října. Od posledního zasedání pokračovaly agresivní akce v Mandžusku a Kuantungská armáda dala jasně najevo, že se nehodlá podvolit žádným závazkům, na něž by případně přistoupila tokijská vláda. To se ostatně projevilo těsně před obnovením zasedání Rady. Tokio slíbilo, že nebude napadeno město Ťin-čou, kam se dočasně stáhly čínské vládní orgány v Mandžusku. Přesto 8. října podplukovník Išiware osobně řídil nálet japonského letectva na toto město.

Vzhledem k ohrožení amerických zájmů rozhodla vláda USA počátkem října 1931, aby se její konzul v Ženevě Prentiss Gilbert stal „pozorovatelem při Radě Společnosti národů“. Jiná možnost americké účasti neexistovala – Spojené státy nebyly členem SN. Právě tato skutečnost vedla japonského zástupce už 13. října k protestu proti Američanově přítomnosti. Nakonec spor skončil kompromisem. Americký zástupce zasedl v Radě jako pozorovatel, ale do diskuse mohl zasahovat pouze tehdy, byl-li aplikován Briand-Kelloggův pakt o mírovém řešení vzájemných sporů mezi státy z roku 1928, který USA podepsaly.

Průběh ženevských jednání přiměl někdejší hosty markýze Kidoa, aby počátkem října 1931 dali pokyn k přípravám spiknutí. Mělo zřejmě fungovat pouze jako hrozba a výstraha. Jak v domácí politice, tak v mezinárodních souvislostech. Vzhledem k průběhu a výsledkům akce je totiž pochybné, zda cílem osnovatelů byl skutečný převrat.

V řadách účastníků nalezneme nejednoho „starého praktika“. Je tu samozřejmě dr. Ókawa, jeho hlavní stan bude opět u Zlatého draka. Nechybí ani podplukovník Hašimoto. Novou tvář je pouze major Isamu Čó ze severočínského oddělení Úřadu zvláštních služeb. Tentýž Čó, který v sedmáctém roce před Nankingem vydá proslulý rozkaz „Zabijte všechny

zajatce!“, což povede k jednomu z nejotřesnějších masakrů v moderních dějinách. Skutečný posel smrti. Jeho rozkaz „Bojujte do posledního a zemřete!“ vydaný japonským vojákům i civilistům na ostrově Okinawa na jaře 1945 bude stát život téměř 200 000 lidí.³³ Teď je hlavním plánovačem říjnového spiknutí. Jeho nároky na muže a prostředky jsou vcelku skromné: provedení převratu má zajistit deset pěších setnin, jedna kulometná setnina, a aby výprava byla úplná, má se akce zúčastnit třináct letadel ze základny u Mlhavé laguny. Tyto síly měly spiklencům stačit k dosažení cíle. Samozřejmě měl být zavražděn Wakacuki a svržena jeho vláda, krom toho se předpokládalo obsazení ministerstva války a generálního štábu.

Otěže nové vlády měl převzít generálporučík Sadao Araki. Opět jedna pozoruhodná postava, probíráme-li galerii představitelů extrémního militarismu předválečného Japonska. V době mandžuské krize mu bylo čtyřiapadesát let a byl předákem těch kruhů v japonských ozbrojených silách, jejichž cílem byla expanze v „severním“ směru, tedy útok na SSSR.

Araki se již jako mladý důstojník dostal v roce 1909 do Petrohradu, kde plných devět let působil na japonském vyslanectví. Za první světové války byl pozorovatelem u ruských jednotek. Po návratu si získal pověst specialisty na ruské záležitosti, podílel se na organizaci intervence na Sibiři a v polovině dvacátých let řídil tajnou policii. V prosinci 1931 se stal ministrem obrany v Inukaiově vládě. Porážka únorového puče „seveřanů“ v roce 1936 vezme vítr z plachet i Arakimu. Načas bude v roce 1939 ministrem výchovy a pak zmizí ze scény. Objeví se na ní až po válce. Bude odsouzen na doživotí, ale v roce 1955 vězení opustí. Přes svůj vysoký věk – osmasedmdesát let – se znovu vydá po staré cestě a bude požadovat rozšíření tzv. sil sebeobraný.

Araki prý až do konce svých dnů – zemřel v roce 1967 v devadesáti letech – uchovával řadu kompromitujících dokumentů k událostem z třicátých let, což mu podle některých názorů zajišťovalo „zdraví a bezpečnost před pronásledováním“.

Tedy generál Sadao Araki, „malý krátkonohý člověk s širokým hrudníkem, nepřírozeně velkou hlavou a vyzývavě trčícím knírkem“, muž vskutku spletité minulosti i budoucnosti, byl spiklenci určen pro funkci japonského premiéra. Kabinet, kterému měl předsedat, se spíše podobal shromáždění spiklenců, intrikánů, špiónů a atentátníků než jakékoli vládě. Klíčové funkce si rozdělili opravdu ti „nejlepší“. Podplukovník Hašimoto se měl stát ministrem vnitra, pro „nepřekonatelného kuplíře“ Tatekawu bylo rezervováno křeslo ministra zahraničí, vytrvalý intrikán dr. Ókawa měl převzít ministerstvo financí, ministerstvo válečného námořnictva měl dostat velitel

Dr. Šúmei Ókawa

letecké základny u Mlhavé laguny kontradmirál Šosaburó Kobajaši. Major Čó byl skromnější – spokojil by se s funkcí šéfa policie v Tokiu.

Úlohy byly rozděleny, křesla rozdána, hra mohla začít. Upřímně řečeno, publikum zhruba vědělo, jaký kus se bude hrát. Bezprostřední přípravy proběhly od 10. do 13. října a den „D“ byl stanoven na 18. říjen 1931. Ovšem už dávno před tímto dnem věděl každý vlivnější politik, vyšší důstojník nebo třeba i lepší gejša, co se bude dít. Šlo o akci průběhem i důsledky tak zvláštní, že i starý militarista, pozdější premiér Todžo ji tehdy označil za „bláznivou“. Ve dnech 13. a 14. října se o záležitosti otevřeně psalo v tisku a zdá se, že v tomto momentě bylo vlast-

ně již cíle dosaženo – japonská i světová veřejnost byla informována, jaké hrozbě je vystavena vláda v Tokiu.

Poté šlo vše ráz na ráz. Již 15. října 1931 se setkali generálové a plukovníci z císařova důvěrného okruhu na ministerstvu války a vydali jasný pokyn akci zastavit. Současně bylo rozhodnuto, aby generál Araki zašel do štábu spiklenců ke Zlatému draku a osobně jim domluvil. Jestliže v březnu jednal Ugaki zmateně a nerozhodně, Araki si v říjnu počínal daleko obratněji. Dostavil se ke Zlatému draku, využil svých znamenitých řečnických schopností, kázal spiklencům o „samurajském meči, který by nemohl být nikdy tasen neuvážlivě“, a tím de facto celou záležitost zastavil. V neděli 18. října ráno, tedy v původně stanovený den „D“, zasáhla proti spiklencům tajná policie, ale k žádným drastickým důsledkům nedošlo. Postihy účastníků byly nepatrné, ba komické. Na krátký čas bylo zadrženo devět důstojníků, Čó a Hašimoto byli dvacet dní v „domácím vězení“ u Zlatého draka. Civilisté, kteří se na přípravách podíleli, například dr. Ókawa, vůbec nebyli obtěžováni...

Jednoho cíle však tokijská spiklencí dosáhli. Rada Společnosti národů v Ženevě již jednala dvacátý den, aniž došlo k nějakému zásadnímu rozhodnutí. Byla opatrně zvažována i „delikátní“ situace v Tokiu. Teprve 24. října

přijala Rada rezoluci, která vyzvala Japonce, aby stáhli své síly do ochranné zóny Jihomandžuské dráhy a současně požadovala, aby byla zahájena okamžitá jednání mezi Čínou a Japonskem. Japonský delegát prohlásil, že rezoluce „nesplňuje podmínky, které Japonsko považuje za zásadní pro účinnou ochranu života a majetku svých občanů“, a hlasoval proti. Dokonce se nestyděl vyslovit politování nad jejím „ultimativním tónem“. Jinak se nestalo vcelku nic a další jednání Rady byla odložena na 16. listopad v naději, že do té doby Japonci začnou své síly z Mandžuska stahovat.

Ti ovšem něco podobného rozhodně v úmyslu neměli. Naopak během října a listopadu 1931 dále rozšiřovali svou agresi. V pátek 30. října vydal generál Hondzō rozkaz překročit řeku Sungari a vpadnout do severního Mandžuska. Cílem bylo obsadit důležité středisko této oblasti, město Cicikar (Čchi-čchi-cha-er), ještě předtím, než se Rada SN 16. listopadu znovu sejde. Tentokrát se Japonci přepočítali. Plánovali, že čínské jednotky rozdrť v několika dnech, ale oddíly generála Ma Čan-šana kladly překvapivě tuhý odpor a Cicikar padl až 19. listopadu. Tažení se také účastnily narychlo naverbované oddíly mandžuských žoldnéřů. Japonci takto chtěli před světem demonstrovat, že v Mandžusku již dříve existovalo silné „osvobozené hnutí“, jehož cílem bylo odtržení od Číny. V téže době vznikají zárodky pozdějšího loutkového režimu, jako příklad je možno uvést založení „Čínského výboru pro zachování pořádku“ v Mukdenu pod dozorem Japonců.

Generál Ma Čan-šan

Stát, který by byl v naprosté závislosti na Tokiu, taková byla představa původců mandžuské akce. Bylo však třeba dát věci pevnější podobu – tedy napřed „zajistit“ separatistické hnutí, pak vytvořit nové mocenské orgány, a především opatřit hlavu tohoto státu. Jak již bylo řečeno, onoho muže si Japonci již vyhlédli. Šlo o to překonat jeho obavy a odpor. Avšak v Tienci-nu se věc nehýbala z místa. Excísari se příliš nechtělo opustit rezidenci s poetickým jménem Tichá zahrada. Znovu usednout na vznešený trůn předků,

byť jenom v Mandžusku, proti tomu nebyl. Jinak ovšem byl tento šestadvacetiletý muž opatrný. Zřejmě Japoncům příliš nedůvěřoval, obával se reakce velmocí. Kromě toho nechtěl vsadit na nejistou kartu a přijít o svůj klid.

Nakonec se musel do záležitosti vložit sám „mandžuský Lawrence“, plukovník Doihara. Rozhodně si tehdy nemohl stěžovat na nedostatek činnosti. Řídil zpravodajskou službu v Mandžusku, kromě toho vykonával dočasně funkci starosty Mukdenu a nyní se vydal do Tiencinu dodat přesvědčovací akci patřičný důraz.

Dne 30. října 1931 ho správce Tiché zahrady Čchen Siao uvedl k někdejšímu poslednímu vládci Nebeské říše. Pchu I pomrkal krátkozrakýma očima za brýlemi s masivní kostěnou obroučkou, když mu japonský plukovník vybranými slovy opakoval nabídku. Přesto dál váhal. Doihara pochopil, že pouhé přesvědčování a lichotky nepomohou. Excísaři musí být jasné, že další pobyt v Tiencinu je pro něj nebezpečný. Takto rozhodnut opustil rezidenci. O tři dny později byl cíl návštěvy prozrazen. V listu *I-s'-pao* se mohl rozlícený Japonec 2. listopadu dočíst: „Nový starosta Mukdenu a šéf mimořádné japonské mise plukovník Doihara přijel tajně do Tiencinu. Pracuje na plánu únosu bývalého čínského císaře Pchu Iho, který, jak známo, žije v Tiencinu.“ Čínský novinář – zanedlouho zaplatí za svou opovážlivost životem – ještě několikrát informoval veřejnost o další činnosti japonského emisara. Doiharu to donutilo zrychlit tempo „přesvědčování“. 6. listopadu neznámý obchodník dodal do Pchu Iho rezidence košík ovoce, uvnitř byly dvě bomby – to byla první důraznější pobídka váhavému adeptu trůnu. O dva dny později Japonci inscenovali rozsáhlé pouliční nepokoje v Tiencinu, v japonské koncesi bylo vyhlášeno stanné právo. Tichou zahradu obklíčily japonské pancéřové vozy. Pchu I dostával výhružné dopisy. Není divu, že za této situace se de facto vydal do rukou Japonců a souhlasil s cestou na sever. Japonský štábní automobil ho dopravil k doku v britské koncesi, odtud malý průvod putoval po řece člunem k moři, tady už čekal japonský parník *Awadžimaru*, aby přeplul záliv a vylodil bývalého monarchu na japonském pronajatém území na Kuantungském poloostrově. Prvních pět týdnů v zemi předků strávil Pchu I v podstatě jako vězeň Japonců. Několik dní pobýval v lázeňském městě Tchaj-pching-šanu poblíž Port Arthuru, nakonec se usídlil v hotelu Jamato v Mukdenu. V polovině prosince 1931 za ním přijela jeho manželka Süan Tche. Tato dvaadvacetiletá žena Japonce příliš v lásce neměla. Na druhé straně vládnout zemi, třeba z jejich milosti, bylo pro ni zřejmě lákavější než bezcílně bloudit zšedělými chodbami tiencinské rezidence nebo se oddávat opiovým snům.

Druhým projektem, o němž hovořili účastníci vzpomínané zářijové schůzky v rezidenci markýze Kidoa, byl plán obrovské finanční machinace, která měla přinést jednorázově značné zisky japonským firmám. Navíc operace představovala možnost získat finanční prostředky důležité pro další provádění kontinentální politiky. Podstata celé záležitosti spočívala v tom, zda Japonsko odstoupí či neodstoupí od zlatého standardu. V září 1931, tedy ještě v době před tímto tzv. dolarovým podvodem, bylo v oběhu 900 milionů jenů v papírových bankovkách, které byly kryty sumou 870 milionů jenů ve zlatě. V této době měl jen hodnotu poloviny amerického dolaru. Japonské firmy a bankovní domy měly značné vklady v zahraničních bankách. Jen koncern Micui měl ve Spojených státech deponováno 100 milionů dolarů.

Podstata spekulace spočívala v tom, že japonští výrobci nejprve provedli nákup surovin v zahraničí za dolary. Jeden příklad za všechny: sama firma Micui tehdy nakoupila v USA obrovské množství bavlny. Poté Japonsko odstoupilo od zlatého standardu a jen prudce poklesl. Ze surovin v japonských továrnách se staly hotové výrobky. Za výhodných podmínek, neboť mzdy byly vypláceny ve znehodnocené měně. Výrobky, například právě textilie, pak putovaly na vývoz. Japonci kilometry laciných látek doslova zaplavili Indii, Střední východ a další oblasti. To je doba, kdy Japonsko získává pověst výrobce ohromných kvant laciného zboží. Cena japonských látek byla minimální, existují svědectví, že japonské hodinky se prodávaly v Singapuru na váhu... Japonští podnikatelé tak vlastně získali dvakrát. Jednou díky spekulaci v mezinárodním měřítku. Podruhé díky domácí inflaci a nízké úrovni hladiny mezd. Navíc bylo zlato v hodnotě asi 500 milionů jenů převedeno do zahraničí v rámci další spekulace japonských finančníků, tentokrát s otřesenými západními měnami. Japonské firmy a s nimi spojené bankovní domy měly samozřejmě ohromné zisky. Jen pro ilustraci – bezprostřední „papírový“ zisk vládní Jokohamské banky byl 60 milionů dolarů. Při konečném účtování kořist téže banky již přesahovala 200 milionů dolarů.

OPĚT SPOLEČNOST NÁRODŮ

Po třítydenní přestávce se 16. listopadu znovu sešla Rada Společnosti národů. Tentokrát zasedala v Paříži za předsednictví francouzského ministra zahraničí Aristida Brianda. Velkou Británii reprezentoval sir John Simon, Spojené státy poslaly do Paříže jako neoficiálního „styčného činitele“ svého

tehdejšího velvyslance v Londýně Charlese B. Dawese. Jeho úloha však byla přinejmenším sporná, většiny jednání se totiž vůbec neúčastnil.

Japonský delegát dále vytrvale rozváděl základní argument: Čína, podle něj, nebyla schopna dostát závazkům, vyplývajícím z mezinárodních smluv, a tudíž byl zásah nezbytný. V tomto směru se nic nezměnilo. Určitý obrat přinesl až 21. listopad, kdy Jošizawa překvapivě navrhl jménem své vlády, aby „Společnost národů vyslala zkušební komisi přímo na místo“. Tuto ideu čínský delegát prosazoval již delší dobu, ale Japonci ji zatím nebyli ochotni přijmout. Změnu jejich postoje je možno vysvětlit především snahou získat čas k upevnění pozic v Mandžusku. Dr. Sze den po Jošizawově návrhu odmítl jednat s Japonci, pokud bude trvat jejich agrese. Ve svém memorandu varoval: „Zkoumání případu, aniž by současně došlo k přerušení nepřátelství a stažení vojenských sil [...], by mohlo vlastně vést k přehlédnutí některých skutečností a japonská nezákonná okupace čínského území by mohla trvat dlouhou dobu.“

Rada SN, podobně jako tehdejší americký státní tajemník Stimson, váhala s označením Japonska jako agresora. Několikrát byl vysloven názor, že ráznější vystoupení proti Japoncům by mohlo „zranit jejich citlivou národní hrdost“, vláda strany Minseitó, reprezentující relativně nejsmířlivější elementy v japonské politice, by mohla padnout a poté by prudce klesla šance na mírové urovnání konfliktu. Nebyly to jistě jen údajné ohledy na národní hrdost Japonců, které vedly velmoci ke kompromisním stanoviskům. Tehdy, stejně jako v příštích letech, byla jejich opatrná politika především determinována snahou chránit vlastní zájmy na Dálném východě. Tento dálnévýchodní appeasement byl přirozeně praktikován na účet Číny. Stimson se sice nakonec rozhodl pro poněkud ostřejší formulace, ale to také zatím bylo vše. Dne 18. listopadu americký státní tajemník napsal Dawesovi do Paříže: „Postoj Japonska směřuje k tomu, aby mne donutil přistoupit k řešení, které tato vláda může přijmout ve světle toho, že mnohé smlouvy se stávají stále beznadějnějšími...“ Stimson však v žádném případě neuvažoval o možnosti zasáhnout proti Japonsku silou a rozhodně nechoval sympatie pro úsilí dr. Szeho „zapojit všechny národy světa do války proti Japonsku“.

Společnost národů, její Rada, komise – to vše představovalo těžkopádný a pomalý mechanismus, který, jak se ukázalo, nebyl s to včas vybudovat hráz účinných opatření proti útočníkovi. Rada SN projednávala podrobnosti o vyslání komise na Dálný východ, kde ovšem japonský nástup dále pokračoval. V pátek 27. listopadu 1931 japonské deníky oznámily ve zvláštním vydání postup japonských jednotek na mandžuské Ťin-čou, prozatímní

sídlo Čang Süe-lianga a vládních orgánů. V této souvislosti Stimson na tiskové konferenci ve Washingtonu prohlásil, že „stěží může uvěřit zprávě o postupu generála Hondžóa k Ťin-čou, když před pouhými třemi dny dostal ujistění o tom, že proti Číně nebudou prováděny další nepřátelské operace a nebudou vydávány žádné rozkazy v tomto směru“. Japonský tisk reagoval na toto prohlášení velmi ostře a podrážděně, ministr zahraničí Šidehara jím byl dokonce obžalován z prozrazování vojenských tajemství. Armáda na chvíli zbrzdila postup na Ťin-čou, ale na druhé straně se prudce rozhořela protivládní agitace. Demise Wakacukiho byla na spadnutí, čekalo se na verdikt Společnosti národů. Již 10. prosince 1932 proběhlo hlasování na její půdě, usnesení bylo neslané nemastné. Japonsko nebylo označeno jako agresor, pouze bylo rozhodnuto vyslat na Dálný východ zmíněnou vyšetřovací komisi. Japoncům to jistě nevyhovovalo, neboť komise, ať už by bylo její složení jakékoli, mohla zkomplikovat situaci. Jak v souvislosti s domácím vývojem v Japonsku, tak pokud šlo o postoje Číňanů a světové veřejnosti.

Den po rozhodnutí ve Společnosti národů Hirohito konečně přijal rezignaci Wakacukiho kabinetu. Podle tradiční zvyklosti byl vyslán posel do sídla knížete Saiondžioho v Okicu, aby zjistil názor starého muže na osobu nového premiéra. Poslem byl tentokrát sám baron Harada, tajemník knížete. Saiondži se barona ironicky zeptal, „koho vybral Klub jedenáctky“, a když se Harada zmínil o Inukaiovi, předáku Seijúkaj, suše poznamenal: „V tom případě je Inukai nevyhnutelný.“

Tak jako tak, odpor knížete netrval dlouho. 12. prosince vystoupil z vlaku na tokijském nádraží Šimbaši, aby „splnil obtížnou povinnost vybrat příští kabinet“. Rozrušený Harada již z nádraží telefonoval Kidoovi, že kníže přijal nominaci Inukaie. Tento politik zformoval 13. prosince kabinet, kterému připadla zvláštní role, hovoříme-li o meziválečném údobí v Japonsku. Inukaiova vláda byla totiž poslední, v níž měli převahu a rozhodující vliv zástupci politických stran. Poté už vznikají pouze tzv. nadstranické kabiny, složené ze zástupců armády,

Cujoši Inukai

byrokracie a případně i politických stran. S nástupem nové vlády získali stoupenci expanze důležité pozice. Generál Araki se stal ministrem války, Kenkiči Jošizawa ministrem zahraničí.

Dne 16. prosince rezignoval generál Hanzo Kanaja na funkci náčelníka generálního štábu pozemních sil a šlo o to, kdo převezme tuto klíčovou pozici v armádě.³⁴ Císař se postavil proti nominaci generála Minamiho, překonal odpor knížete Saiondžiho i předáků „severanů“ v armádě a 23. prosince prosadil do zmíněné funkce prince Kanina. Tento šestašedesátiletý císařův prastrýc byl šedou eminencí císařské rodiny, dokonale znal všechna tajemství císařské rodinné politiky, jeho muži byli generálové Tatekawa a Koiso, kteří měli lví podíl na přípravě a provedení agrese v Mandžusku. Princ sám setrvá ve funkci až do podzimu 1940, bude se podílet na přípravě série operací na kontinentě – obsazením severního Mandžuska počínaje a okupací severní Indočíny v roce 1940 konče. Z taktických důvodů funkci opustí – člen císařské rodiny se nemohl, alespoň formálně, podílet na rozpoutání světové války, jejíž výsledek se pro Japonsko poměrně brzy stane nejistým. Ještě než v květnu 1945 zemře, bude princ svědkem porážek Japonska.

Extremistické elementy přijaly jmenování prince Kanina s jásotem. Staříčský Micuru Tójama a další předáci Společnosti černého draka zorganizovali při této příležitosti masové oslavné shromáždění na stadionu Meidži v Tokiu. Zřejmě nikde v historii bychom nenalezli obdobu této akce, související s nástupem nového náčelníka generálního štábu. Na osmnáct tisíc členů ultranacionalistických organizací, veteránských spolků, mládežnických, ženských, kulturních a osvětových organizací přišlo na stadion „poděkovat“ císaři za to, že jmenoval člena své vlastní rodiny do veřejné funkce. Reportáž o průběhu shromáždění byla dokonce vysílána rozhlasem, princ Kanin jako první člen císařské rodiny mluvil do rádia. Ostatně jeho vystoupení

*Šéf generálního štábu armády
princ Kotohito Kanin*

bylo „zlatým hřebem“ programu. Nový náčelník generálního štábu oslňoval svou skvělou maršálskou uniformou a jistě působila i jeho krátká řeč, v níž vyzval „k národní jednotě a službě trůnu“. Takové tedy bylo ovzduší v samotném Japonsku v době, kdy se Kuantungská armáda rozhodla dokončit okupaci Mandžuska.

Už 22. prosince americký velvyslanec v Tokiu Forbes napsal Stimsonovi do Washingtonu: „Pokračují aktivní přípravy dalších operací v Mandžusku, kde, jak se zdá, dostala armáda volnou ruku.“ Mnohé svědčilo o tom, že se Japonci rozhodli vytlačit Číňany za Velkou zeď. Finální přípravy proběhly v posledním týdnu roku 1931. Tři dny po Kaninově nominaci vydalo tokijské ministerstvo zahraničí zprávu, že „aktivita banditů v okolí Tin-čou pokračuje“, což byl neklamný signál. Maršál Čang Süe-liang nařídil stažení všech čínských sil z Mandžuska – hlásil 29. prosince z Číny americký vyslanec Nelson Johnson a požadoval diplomatický zásah své vlády. Státní tajemník Stimson se pokusil podniknout určité kroky v tomto směru a varoval Japonce, že „postup na Tin-čou by bylo nutno považovat za zcela jasnou agresi“. Výzva se naprosto minula účinkem, neboť 3. ledna 1932 Japonci Tin-čou okupovali a o dva dny později mohl plukovník Itagaki ze štábu Kuantungské armády odletět do Tokia, aby císaři i generálnímu štábu ohlásil, že „byla zlomena páteř odporu Číňanů“.

Micuru Tójama (vlevo), zakladatel Společnosti černého oceánu a Společnosti černého draka

STIMSONOVA DOKTRÍNA A LYTTONOVA KOMISE

Americká vláda se rozhodla pro samostatné vystoupení, které nebylo koordinováno s akcemi Společnosti národů. Jsme u zrodu tzv. Stimsonovy doktríny neuznání. Americký státní tajemník po poradách s britským a francouzským velvyslancem ve Washingtonu zaslal 7. ledna 1932 vládám do Tokia i Nankingu nóty stejného obsahu, v nichž se prohlašovalo, že Spojené státy „nemohou uznat jakoukoli smlouvu nebo dohodu, uzavřenou mezi oběma vládami [Číny a Japonska – pozn. aut.] nebo jejich zmocněnci, která by mohla ohrozit smluvní práva Spojených států a jejich občanů v Číně, včetně těch, které se týkají suverenity, nezávislosti, teritoriální a správní integrity Čínské republiky nebo mezinárodní politiky vůči Číně, obecně známé jako politika otevřených dveří, nezamýšlí uznat žádnou situaci, smlouvu nebo dohodu, která by byla realizována navzdory úmluvám a závazkům, vyplývajícím z Pařížského paktu z 27. srpna 1928, který podepsaly jak Čína, tak Japonsko i Spojené státy“.

Zdá se, že ostatní velmoci Stimsonově akci velký význam nepřikládaly a také ji v podstatě nepodpořily. Britové dali dokonce prostřednictvím Foreign Office i na stránkách *Times* poměrně jasně najevo, že akci amerického státního tajemníka nepovažují za nezbytnou a celá záležitost neodpovídá jejich tradiční politice. Londýnská vláda dala Japoncům brzy na srozuměnou, že pro ni je podstatné zachování britských zájmů. Zhruba stejné stanovisko zaujala Francie.

Když se stalo zjevným, že ke Stimsonově akci se nepřipojí ani Společnost národů, ani Velká Británie a Francie, Japonci 16. ledna poslali do Washingtonu odpověď nótou, jejíž dvojaká povaha a sarkastické pojetí svědčí o tom, že si přesně byli vědomi toho, co si mohou dovolit. Západoevropské velmoci zaujaly vysloveně vyčkávací pozici s tím, že rozhodující fakta pro hodnocení konfliktu na Dálném východě měla předložit komise, jmenovaná 14. ledna 1932 Společností národů. Byla složena z reprezentantů pěti států. Vedl ji Brit lord Lytton, členy pak byli hrabě Luigi Aldrovandi-Marescotti za Itálii, generál Henri Claudet za Francii, generál F. R. McCoy zastupoval Spojené státy a konečně dr. Heinrich Schnee Německo. Tato pětka, doprovázená zástupci Číny a Japonska, jimiž byli dr. Wellington Koo a Isaburó Jošida, odcestovala na Dálný východ provádět složité a dlouhé šetření.

ŠANGHAJSKÁ VÁLKA

V sobotu 8. ledna 1932 obdržel americký velvyslanec v Tokiu Forbes text Stimsonovy nóty, kterou předal na japonském ministerstvu zahraničí. Jestliže předtím někteří členové císařova důvěrného kruhu pochybovali o smyslu a účinnosti přenesení válečných operací na pobřeží střední Číny, do Šanghaje, nyní i váhající pochopili, že je nanejvýš nutné tímto způsobem, alespoň načas, odpoutat pozornost od Mandžuska.

Ke stmelení řad stoupenců expanze a ovlivnění nálad veřejnosti přispěla i další událost z téhož dne. Záležitost vsutku mimořádná a navíc, jak už to v japonských poměrech bylo časté, díky některým okolnostem složitá a záhadná. Onou dramatickou okolností byl pokus o atentát na císaře Hirohita. Jeho aktérem byl muž uváděný pod jménem I Pong-čchang a údajně mělo jít o korejského nacionalistu. Shrňme si fakta. Tento muž nastoupil v Šanghaji na loď plující do Kobe již 17. prosince 1931, jeho hlavním zavazadlem byl kufřík s ručními granáty. Co dělal v době do 8. ledna, to nelze přesně zjistit, na scéně se znovu objeví až v den atentátu. Toho dne se císař měl zúčastnit přehlídky na severním předměstí Tokia. Navzdory všem zvyklostem, byla trasa jeho cesty zveřejněna v novinách. Policie provedla přísná zabezpečovací opatření, její členové prověřili kdejakou čajovnu, hostinec či veřejný dům poblíž ulic, jimiž se měl císař ubírat. Jako posily byli dokonce do Tokia vysláni vojenští tajní policisté Kuantungské armády z Mandžuska. Přesto se I Pong-čchangovi podařilo proniknout do první řady diváků u brány císařského paláce, jíž měl Hirohito projíždět při návratu. Postavení atentátníka bylo nepříhodné. Kordon policistů byl obrácen čelem k davům, které měly podle tradice klečet, což je pozice pro vrhání granátů dosti nevýhodná. Ačkoli v průvodu aut byl jediný vůz ozdoben císařskou chryzantémou, atentátník se zmýlil. Vyskočil, vrhl granát asi 20 metrů – byl to v dané situaci docela slušný výkon – a došlo k výbuchu vedle automobilu ministra císařského domu Kitokuró Ikkiho. Nikomu se nic nestalo, vrah byl zadržen a po dlouhých devíti měsících tajná policie oznámila, že byl odsouzen k smrti.

Některé okolnosti vedou k pochybám. Například markýz Kido sice později útok charakterizoval jako „druh politického spiknutí“, ale v jeho deníku nalezneme záznam z 8. ledna a tam píše, že už před vražedným pokusem „cítil, že se něco stane“. Hirohito obratem vyslovil domněnku, že jde o korejského nacionalistu, aniž zde byly bližší informace o atentátníku. Také důsledky byly zvláštní. Odhlédneme-li od toho, že se nikomu nic nestalo, jsou zde další pozoruhodná fakta. Byl podniknut vražedný útok na císaře, mnozí

uvažovali o tom, že ministr vnitra, odpovědný za ostrahu, by měl spáchat harakiri. Ten pouze podal demisi, učinil tak spolu s celou vládou, ale demise nebyla přijata.

Z hlediska japonských záměrů to nejdůležitější přišlo den po atentátu, 9. ledna 1932. Tehdy jeden čínský list v Šanghaji informoval o útoku a vyjádřil se v tom smyslu, že „bomba pro Hirohita naneštěstí minula cíl“. Existují opodstatněné domněnky, že šlo o provokaci. Zprávu přetiskl anglicky vycházející list *Minkuo Daily News*, pak i další noviny v Šanghaji. Následovaly rozhořčené japonské protesty, Japonci organizované živly zdemolovaly vydavatelství několika čínských deníků v Šanghaji, napětí znovu prudce vzrostlo.

Mezitím 10. ledna 1932 dokončil plukovník Itagaki v tokijském generálním štábu plán šanghajské operace, která bude také vykládána jako opatření nutné k ochraně životů a majetku japonských občanů. Kromě zastírací funkce bývá uváděna ještě jedna důležitá příčina. Prý šlo do určité míry i o důsledek tlaku japonského válečného námořnictva, které takto chtělo zvýšit aktivitu svého rivala – pozemních sil – v Mandžusku.

Šéfem šanghajského oddělení japonského Úřadu zvláštních služeb byl major Takajoši Tanaka, „velký muž s obrovskou hlavou a pamětí slona“, který se po válce stane klíčovou osobou mezi svědky spojeneckého žalobce Keenana. Právě Tanakovi zaslal Itagaki ze svého tokijského hotelu telegram následujícího znění: „Mandžuský incident se rozvinul podle očekávání, ale opozice silných zemí stále vyvolává u určitých osob pochybnosti a tak, prosím, využijte současného napětí mezi Čínou a Japonskem k vyvolání Vašeho incidentu, který obrátí zrak silných zemí k Šanghaji.“

Již sama formulace „vyvolání vašeho incidentu“ svědčí o tom, že záležitost byla připravována delší dobu, a tudíž nešlo o bezprostřední reakci na konflikty mezi Číňany a Japonci. Těch ovšem major Tanaka využil. Čínským pouličním gangům nechal rozdělit ze zpravodajských fondů asi 6000 amerických dolarů. Začaly se množit srážky. Dne 18. ledna bylo čínským davem zmláceno šest japonských buddhistických kněží, jeden z nich 24. ledna na následky zemřel. V noci 19. ledna byla zapálena jedna z budov japonské továrny na ručníky. Už za rozbřesku proběhlo masové shromáždění japonských usedlíků, kteří žádali vyslání ochranné expedice. Tanaka přinutil i šanghajského zástupce firmy Micui, aby žádost telegrafoval na vedení koncernu do Tokia.

Současně probíhala jednání na diplomatické úrovni. Japonský generální konzul Karamacu Murai navštívil šanghajského starostu Wu Ťie-čchenga

a předložil mu, v podstatě formou ultimata, následující požadavky: budou okamžitě uvězněny všechny osoby odpovědné za útoky na japonské občany; bude zavedena odpovídající kontrola veškerého protijaponského hnutí ve městě; Japonsku se dostane náhrady a formální omluvy. Starosta Wu sice brzy projevil ochotu požadavky přijmout, ale na japonském záměru se nic nezměnilo. Naopak, byly dokončovány poslední přípravy. Dopoledne 21. ledna 1932 Hirohito rozpustil sněm, volby do nového byly vypsány až na 20. únor. To bylo z hlediska plánované šanghajské operace velmi podstatné, neboť v údobí do zahájení činnosti nově zvoleného sněmu schvaloval dodatečné výdaje – tedy případně i válečné výdaje – pouze císař.

Při sledování záměru odpoutat pozornost od Mandžuska nevybrali Itagaki a další osnovatelé akce Šanghaj náhodně. Toto město bylo skutečnou branou Dálného východu. Především zde byl soustředěn obchodní zájem všech velmocí, jejich investice zde přesahovaly miliardu dolarů. V Šanghaji byly největší enklávy cizinců.³⁵

Během posledního lednového týdne roku 1932 se spád událostí zrychlil. Již 23. ledna zakotvil v ústí Jang-c' japonský křižník a čtyři torpédoborce, krátce nato připluly dvě letadlové lodi. Stupňovaly se provokace, agenti natájetí Tanakou se dokonce pokoušeli zapálit japonský konzulát ve Francouzské koncesi.

V úterý 26. ledna zasedala v Tokiu Nejvyšší válečná rada za předsednictví prince Kanina. Rozhodla dávno předtím, než padl první výstřel, a instruovala velitele japonského loďstva u Šanghaje admirála Šiozawu, aby „uplatnil právo sebeobranu“.

Starosta Wu se ze všech sil snažil zabránit japonskému útoku. Dal zastavit list *Minkuo Daily News*, který urazil Japonce, ve středu 27. ledna rozehnala čínská městská police všechny protijaponské demonstrace a organizace. Kritickým dnem byl 28. leden 1932. Ráno byl proveden pumový útok na japonský konzulát, zřejmě šlo o další dílo Tanakových agentů. Ve čtvrt na čtyři odpoledne uvědomil starosta Wu admirála Šiozawu, že městská správa je ochotna přistoupit na všechny japonské požadavky. Krátce nato vyhlásila cizinci ovládaná rada stanné právo v Mezinárodní čtvrti, nepochybně na nátlak Japonců. Byly narychlo vyčleněny speciální japonské, britské a francouzské oddíly, které měly chránit přidělené sektory proti předpokládaným útokům čínských davů.

Jakákoli ústupnost čínských orgánů neměla valný smysl, neboť Japonci už byli pevně rozhodnutí. Svědčila o tom mimo jiné i následující příhoda. V 17 hodin navštívil japonskou vlajkovou loď korespondent listu *New York*

Times Hallett Abend, jemuž Šiozawa jasně sdělil, že přijetí všech požadavků Číňany vlastně nic neznamena. Japonský admirál doslova prohlásil: „Dnes v jedenáct hodin v noci vyšlu svou námořní pěchotu do Ča-peje³⁶ chránit naše příslušníky a k udržení pořádku.“ Podstatné bylo to, že v Ča-peji již žádní japonští státní příslušníci nebyli, neboť byli před dvěma dny evakuováni...

Abendovu zprávu považovali západní diplomaté za novinářskou kachnu, ale brzy se mělo ukázat, že žurnalista měl pravdu. Krátce před půlnocí překročila japonská námořní pěchota hranice Mezinárodní čtvrti a zahájila postup nočními ulicemi Ča-peje. Jaké bylo překvapení japonských modrokabátníků, když narazili na houževnatý odpor protivníka. Vojáci 78. divize ze svazku 19. čínské armády přichystali útočníkům nemilé překvapení. Na japonské straně bylo mnoho mrtvých a raněných, za rozbřesku v pátek 29. ledna 1932 čínské síly podnikly protiútok, a ohrožily dokonce obranná postavení Japonců, chránící jejich část Mezinárodní čtvrti.

Admirál Šiozawa propadl zoufalství. Nakonec se rozhodl pro vzdušný útok a v 7.00 startovaly první stroje z letadlových lodí k náletům na hustě zalidněnou čtvrt Ča-pej. Výsledkem byl masakr civilního obyvatelstva, zahynuly stovky žen a dětí, podobný účinek leteckého útoku svět zatím neznal. Titul „vrah dětí“ udělil evropský tisk admirálu Šiozawovi zcela právem. Ačkoli bombardování pokračovalo, velitel 19. armády generál Cchaj Tching-kchaj prokázal odhodlanost a prohlásil, že „19. armáda bude bojovat s Japonci do posledního muže“.

Právě v této době probíhala jedna z nesčetných krizí v Kuomintangu, trucující Čankajšek se opět „stáhl do soukromí“. Když však viděl, že 19. armáda klade v Šanghaji hrdinský odpor,³⁷ urychleně se vrátil do politiky. Uvedl do stavu pohotovosti své gardové divize, ale to bylo vše, neboť žádná z nich po tři týdny do bojů vůbec nezasáhla. Čankajškovo válečné loďstvo dokonce vyhlásilo „neutralitu“. Opravdu pozoruhodné, když v Šanghaji probíhaly rozhořčené boje mezi japonskými a čínskými oddíly.

Stovky mrtvých z těchto bojů Čankajškovi nebránily v tom, aby udržoval dobré kontakty s Japonci. Vedl tehdy tajná jednání s Čočim Kajanem, emisarem, kterého vyslal japonský premiér Inukai do Nankingu jednat o případném kompromisu v záležitosti Mandžuska. Kajano měl Čankajškovi také vysvětlit „stínový“ charakter šanghajské války. Právě v době bojů o Šanghaj dostalo námořnictvo kuomintangského režimu novou válečnou loď. Byla postavena v japonských loděnicích v Harimě, čínský vyslanec v To-kiu se účastnil slavnostního předání, jeho přípitek stejně jako prohlášení

vysokých japonských důstojníků obsahoval nejednu výzvu k prohlubování čínsko-japonského přátelství...

Čankajšek se zřejmě rozhodl vyčkávat. Zato Hirohito i kruh jeho nejbližších rádců byl čím dál nervóznější. Císař i lidé kolem něj věděli, že „omezený“ incident by docela dobře mohl přerůst v obecný, nekontrolovatelný konflikt. Stručně řečeno, doba, kdy Japonci zahájí „velkou“ válku, je ještě vzdálena. Aby bylo možno snáze zvládnout nejbojovnější elementy ve vele- ní válečného námořnictva, císař jmenoval náčelníkem generálního štábu vá- lečného námořnictva prince Fušimiho, bratrance své manželky. Nyní tedy byli princové z císařské rodiny v čele obou generálních štábů a setrvávají tam až do období těsně před vypuknutím druhé světové války

Japonský útok na Šanghaj působil na západní velmoci opravdu jinak než mukdenský incident a vývoj v Mandžusku. Tentokrát bylo ohroženo nervo- vé centrum hospodářských zájmů Evropanů a Američanů na Dálném výcho- dě. Reakce přišla okamžitě. Americký velvyslanec v Tokiu Forbes se dostavil na ministerstvo zahraničí, kde Jošizawu informoval o tom, že „vláda Spojených států nemůže zůstat netečná k situaci, kdy cizí vláda dala svému veliteli námoř- ních sil rozkaz použít v Šanghaji síly [...] proto, aby podpořila požadavky svých konzulárních zastupitelů“. Podobně protestoval i britský velvyslanec sir Fran- cis Lindley. Také Společnost národů jednala nezvykle rychle. Na její půdě po- žádal o zásah proti útočníkovi již 29. ledna 1932 nový čínský zástupce W. W. Jen (Jen Chuej-čching). Rada Společnosti národů rozhodla, aby se v Šanghaji vy- tvořila komise neutrálních diplomatických a konzulárních zástupců, která měla přeshetřit okolnosti konfliktu. Přesto se válečné operace Japonců rozrůsta- ly. Již 1. února japonské dělové čluny na Jang-c' bombardovaly Nanking.

Nyní zřejmě přišel okamžik, kdy se tokijská vláda rozhodla projevit ur- čitou ústupnost. Ministr zahraničí již 1. února navrhl západním diploma- tům v Tokiu, aby prostředkovali „v čínsko-japonském nedorozumění“. Týž den večer odpověděli velvyslanci Velké Británie, USA a Francie souhlasně a posléze předložili pětibodový návrh na urovnání konfliktu. Dokument doporučoval okamžitě uzavřít příměří, přerušit mobilizaci, stáhnout oddí- ly z prostoru přímých srážek v Šanghaji, vytvořit neutrální narázníkové zóny v Mezinárodní čtvrti a okamžitě zahájit jednání o řešení zbývajících sporů mezi oběma národy v duchu Pařížského paktu a rezoluce Společnosti náro- dů z 10. prosince, bez jakýchkoli výhrad a podmínek, za pomoci neutrálních pozorovatelů a prostředníků. Číňané podmínky obratem přijali, japonský ministr Jošizawa odmítl pátý bod, který by vedl k jednáním s Čínou za účas- ti třetí strany.

Kromě vlastní šanghajské války Japonce tlačila bota hned na několika místech. Domácí hospodářská situace vylučovala možnost vedení delší války, vztah k západním velmocem se komplikoval, navíc se opět stala aktuální otázka kontroly armády. Nyní šlo o to, aby se drama „stínové“ války nevymklo tokijským režisérům z rukou. V této souvislosti ve čtvrtek 4. února upozornil ministr financí diskrétně ministra války Arakiho na to, že válka musí být „krátkým gestem“, na víc Japonsko nemá. Snaha „udělit Čankajškovi lekci“ musí jít zatím stranou. Nelze doufat ve spolupráci cizího kapitálu, armáda musí být připravena přistoupit na podmínky příměří.

Japonská diplomacie se snažila vytvořit prostor, který by umožnil celou záležitost uzavřít pro Tokio výhodně. Jošizawa si pozval velvyslance velmocí, vyjádřil nesouhlas své vlády s pětibodovým programem a informoval je, že Japonsko předloží svůj návrh na řešení šanghajské krize. Tento návrh sice také předpokládal přerušování nepřátelství, vytvoření neutrálního prostoru spravovaného neutrálními silami, ale současně Japonci trvali na tom, že jejich síly zůstanou i v některých částech města mimo Mezinárodní čtvrt. Velvyslanci v Tokiu, zřejmě k překvapení Japonců, vyjádřili ochotu neutrální v Šanghaji spolupracovat při uskutečnění japonského návrhu.

Dříve než se cokoli z těchto úvah a návrhů mohlo uskutečnit, situace v Šanghaji se opět zhoršila. 7. únor byl černým dnem japonského válečného námořnictva. Neúspěchy námořní pěchoty přiměly totiž jeho velení ochutnat trpké jablko. Admirál Šiozawa musel požádat o spolupráci, přesněji řečeno o pomoc, pozemní síly. Právě toho dne se v Šanghaji vylodila smíšená brigáda v síle 10 000 mužů, aby vytrhla trn z paty Šiozawovým modrokabátníkům. Přesto, že Japonci měli v půli února v Šanghaji bezmála 20 000 mužů, nedařilo se jim konflikt vítězně ukončit. Na druhé straně z jejich hlediska bylo zřejmé, že akce v této době již splnila svůj účel.

Kromě toho se zhoršila situace i v samotném Japonsku. Projevem vnitřní krize – bude se dál stupňovat až do květnového pokusu o puč – bylo zvýšení aktivity krajně pravicových nacionalistických a militantních organizací. K jedné z nich, Bratrstvu krve, patřil i Tadaši Konuma, dvaadvacetiletý mladík, který 9. února zavraždil Džunosuke Inoueho, bývalého ministra financí ze strany Minseitó. Konuma zasáhl šestašedesátiletého Inoueho třemi ranami z revolveru do zad, politik byl okamžitě mrtev. Policie vraha bez nesnází zajistila. Zdá se, že se k němu chovala velmi ohleduplně, neboť Konuma o několik měsíců později před soudem vypadal jako „dokonalý obraz zdraví“.

Tokio se začalo připravovat na uzavření příměří poměrně brzy. Již 8. února odjel v této souvislosti do Šanghaje Jósuke Macuoka. Člen užšího

císařova okruhu od poloviny dvacátých let, absolvent Oregonské univerzity, pozdější ministr zahraničí, který se bude vehementně zasazovat o upevnění svazků s Berlínem a Římem. Tento císařův emisar zastával názor, k němuž se v Japonsku přikláněla řada vlivných osob, především v ozbrojených silách. Soudil totiž, že by v Šanghaji nemělo být uzavřeno příměří do té doby, než japonská armáda dobude výrazného vítězství. K tomu ovšem bylo třeba dalších posil. Během tří dnů, od 14. do 16. února, Japonci v Šanghaji vylodili dalších 20 000 vojáků.

Druhá únorová dekáda přinesla vyvrcholení předvolební aktivity obou hlavních politických stran. Wakacukiho Minseitó šla do voleb s kritikou hospodářské politiky vlády, především dolarové machinace, která vedla ke snížení životního standardu. Přesto, že Inukaiova Seijúkaj nesla odpovědnost za tyto machinace i za šanghajskou válku, dosáhla 20. února překvapivého vítězství – získala v parlamentě 303 křesel, kdežto Minseitó měla jen 146 poslaneckých mandátů. Zdá se, že nová hrozba pučem, k níž se před volbami uchýlila krajní pravice, nefungovala podle předpokladů.

Týden po volbách vyvíjeli Japonci horečnou činnost. Měli k tomu hned několik důvodů. Předně 29. února – byl přestupný rok – měla dorazit mise Společnosti národů, vedená lordem Lyttonem. Na počátek března plánovali vyhlášení nezávislosti státu Mandžukuo (Man-čou-kuo) a současně chtěli dosáhnout rozhodujícího vítězství v Šanghaji. Kdyby se vše vyvinulo podle jejich představ, mise by spatřila neuvěřitelnou proměnu k lepšímu – v Šanghaji by ustaly boje, v Mandžusku by nový „národ“ získal nezávislost, celá krize na Dálném východě by se stala věcí minulosti a komise anglického lorda by byla bez práce.

Část politické špičky, především skupina „velkých bratrů“, úzce spojená s trůnem, se začala znovu zabývat myšlenkou převratu, který by vynesl k moci muže tvrdé ruky. Ve středu 24. února 1932 se sám kníže Konoe vypravil do Okicu přesvědčovat staříckého knížete Saiondžiho, aby přijal tuto ideu převratu a schválil nominaci generála Arakiho do úřadu premiéra. Současně Konoe Saiondžiho informoval o dalších plánovaných změnách. Do úřadu strážce tajné pečeti by měl přijít jeden z císařových strýců – buď princ Higašikuni, nebo princ Asaka.

Třiaosmdesátiletý stařec z Okicu však Konoeho návrhy odmítl. Nebyl vcelku proti nominaci Arakiho, ale nesouhlasil s postupem, jímž se měl tento generál dostat k moci. Změna v úřadu strážce pečeti mu asi také po chuti nebyla. Vždyť právě Fudžiwarové – tedy rod Saiondžiho i Konoeho – měli tuto hodnost po celá staletí.

„Předtím, než doporučím jakékoli jmenování tohoto druhu, vzdám se hodnosti nejstaršího poradce císaře. Vzdám se všech svých titulů a privilegií, stanu se řadovým občanem,“ pohrozil Saiondži zcela zmatenému Konoemu před jeho návratem do Tokia.

Ačkoli tomu některé skutečnosti nenasvědčovaly, šanghajská válka se chýlila ke konci. Na výzvu Společnosti národů ze 16. února Japonci odpověděli značně arogantně. Inukaiova vláda odmítla jakoukoli odpovědnost za krizi v Šanghaji. Svou hlavní argumentaci opřela o pobuřující tvrzení, že „Čína není dosud schopna jednat jako suverénní stát“, a nevraživé stanovisko k aktivitě jiných států jasně vyjadřovala formulace, že „Japonsko má přirozeně daleko lepší možnost posuzovat fakta než kterákoli vzdálená mocnost“.

Jako mnohé deníky na celém světě, i ranní vydání japonských novin z 27. února přetiskla dopis amerického státního tajemníka Stimsona předsedovisenačního Výboru pro zahraniční vztahy senátoru Williamu E. Borahovi. Dopis uveřejnily především proto, že se bezprostředně týkal Japonska. Obsahoval varování, aby Tokio dál neporušovalo stávající systém smluv, především Smlouvu devíti mocností o Číně, podepsanou na Washingtonské konferenci v roce 1922. V opačném případě se Spojené státy nebudou cítit vázány smlouvami o omezení námořního zbrojení a o budování opevnění v Pacifiku.

Vylekaný Inukai okamžitě telefonoval do císařského paláce a doporučil vyslat zvláštního zmocněnce do USA, aby vysvětlil americké vládě „skutečné úmysly Japonska a předešel nedorozumění“.

Při úvahách o případném zmocněnci padl návrh vyslat barona Takumu Dana, ředitele koncernu Micui. Do věci se vložil náměstek ministra války generálporučík Koiso a Dana před americkou cestou varoval. Baron pochoopil, a jelikož nechtěl sebe a svou rodinu vystavit riziku atentátů, prohlásil, že nehodlá v nejbližší době opustit Japonsko. Zdá se, že mu to příliš nepomohlo. Danovi zbývalo již jen několik dní života. Jeho vrah, profesionální zabiják Goro Hisanuma, právě v této době začal studovat baronovy každodenní zvyky a cesty.

V posledních únorových dnech roku 1932 se Japonci usilovně snažili dosáhnout úspěchu v Šanghaji. Počet jejich vojáků stále rostl, nasazeny byly už II. a I4. divize. Ještě 29. února, tedy v den, kdy měla komise Společnosti národů přijet do Tokia, v ulicích čínského velkoměsta bojovalo již přes 70 000 mužů císařských ozbrojených sil. Japonské operace směřovaly i mimo Šanghaj. Napadena byla menší města při ústí Jang-c' i vzdálenější cíle – tak například právě 29. února japonské letectvo bombardovalo letiště v Čchang-čou, které leží asi 160 kilometrů jižně od Šanghaje.

↑ Čínská vojenská policie během bojů v Šanghaji v únoru 1932
 ↓ Čínská 19. armáda bojuje na barikádách v ulicích Šanghaje

